స్నేహితులు

ఆత్మవంచనకు కూడా ఒక హద్దున్నది. ప్రకాశం ఒకంతట నిస్పృహ చెందేరకం కాకపోయినప్పటికీ, తన జీవితం విరిగిన పాలవతుగా అయిపోయిందన్నది గుర్తించటం మొదలు పెట్టాడు. ఇక తను అపజయం అంగీకరించవచ్చు. కలలు కనటం మాని నిద్రలేవవచ్చు. తనకు నలభై నిండి నలభై ఒకటి జరుగుతున్నది. అయిదుగురు పిల్లలు, దాదాపు అందరూ రోగిష్టివాళ్ళే. తన సంపాదన నెలకు నూటయాభై - పెద్ద పిల్లకు ఈ యేడు కాకపోతే పైయేడు, లేకపోతే ఆ పైయేడు, పెళ్ళి చేసి తీరాలి. లేకపోతే ఇల్లాలు నాగమ్మ ఉరి పోసేసుకుంటుంది. ప్రకాశం మెడకు దేవుడు వేసిన ఉచ్చులను మధ్య మధ్య బిగించే పని నాగమ్మ తలపై వేసుకుని ఆ బాధ్యతను సక్రమంగా నిర్వర్తిస్తున్నది.

"పదహారేళ్ళనుంచి బడిపంతులు పని అఘోరిస్తున్నాను. బాకీలే తప్ప పావలా కాసు వెనకెయ్యలేదు. వచ్చే ఏడాది - రెండేళ్ళలో లక్ష్మి పెళ్ళి ఖర్చులూ, కట్నాలూ, యిచ్చుకునే డబ్బు కూడబెట్టగలనా? అసంభవం!" అని ప్రకాశం ఒకనాడు అన్నాడు. ఆ మాట అనటంలో ద్రోహ బుద్ధిగాని, అహంకారం గాని, మరే యితరమైన అభ్యంతరకర విషయం గాని వుందని ప్రకాశం గర్భశత్రువు కూడా అనడు. అయినా నాగమ్మ ఆ మాటలు వింటూనే కొయ్యబారిపోయి, "అయితే ఇంతకూ మీ ఉద్దేశం ఏమనీ?" అని అడిగింది.

"ఉన్న మాట చెబుతుంటే ఉద్దేశాలడుగుతావేమిటి?" అన్నాడు ప్రకాశం.

"ఉన్న మాటో లేని మాటో, ఊరికే చెబుతారేమిటి?" అన్నది నాగమ్మ. నేనంత వెర్రిదాన్నా అన్నట్టుగా.

"తొమ్మిది గంటలయిందంటావనుకో, నీ ఉద్దేశమేమిటని నే నడిగితే అందులో అర్థం ఏముంటుందీ?"

"ఎందుకుండదూ? మా చక్కగా వుంటుంది! వంట కాకపోతేనో వేళ మించిపోతేనో టైము గురించి అనుకుంటాం అంతే గాని నిష్కారణంగా –"

"అది ఉద్దేశం కాదు."

"ప్రతి మాటకూ మీరు వేరే అర్థాలు తీస్తారు. నాకు తెలీదా ఏం? ఇంతకీ లక్ష్మి

పెళ్ళికి యెగనాం పెట్టటానికేగా మీరు డబ్బు మాట ఎత్తిందీ?" అని నాగమ్మ దీర్ఘాలు తీసింది.

"ఎగనాం పెట్టదలిస్తే డబ్బు లేదనుకోవటం దేనికీ? ఉన్నా ఎగనాం పెట్టొచ్చునే! ఎగనాం పెట్టాలని లేకనే గదా–"

"డబ్బొక సాకు అంతే. అయ్యో పిల్ల పెళ్ళి వచ్చిపడుతుందే అన్న దిగులు మొదటినుంచీ వుంటే యీ పాటికి కొంత వెనకెయ్యలేక పోయామా? పెళ్ళి ఖర్చుల మాట యిప్పుడా ఆలోచించేది?"

నాగమ్మ పరాయిదానల్లే, తన ఆర్థిక పరిస్థితిపట్ల అణు మాత్రం సానుభూతి లేకుండా మాట్లాడటం యిది మొదటిసారి కాదు. అనేక శతాబ్దాలుగా మగవాడు ఆడదాన్ని హీన ప్రాణిని చేసి, అడ్డమైన కట్టుబాట్లలోనూ వుంచి, దాదాపు ఏ హక్కులూ లేకుండా చేసినందుకు ఆడది తీసుకోగల ప్రతీకార చర్య ఒకటే ఉంది! మగవాడికి ప్రతి క్షణమూ వాడి బాధ్యతలు జ్ఞాపకం చెయ్యడమూ, వాడి మీద వీలయినంత బరువు వెయ్యటమూనూ. ఈ పని చేసే నేర్పు మధ్య తరగతి స్త్రీలలో బహుకొద్ది మందికే ఉంటుంది. వారికి ప్రతినిధి నాగమ్మ. ధనిక వర్గానికి చెందిన మగాళ్ళు పెళ్ళాలు వేసే భారాన్ని సులువుగా మొయ్యగలరు. తమ స్త్రీలకు ఏ హక్కులూ లేవన్న సంగతి జ్ఞాపకం రాకుండా కూడా చెయ్యగలరు. పేదవాళ్ళలో స్త్రీలకు కొంత స్వేచ్ఛ ఉంది. వాళ్ళు బరువు చాలా వరకు తామే మోస్తారు. అవసరమైతే అప్పుడప్పుడూ మొగుడి బరువు కూడా మోస్తారు. ప్రకాశం లాంటి మధ్య తరగతి కుచేలుడికే భార్యల రంపపు కోత భరించే దుస్థితి ఏర్పడుతుంది.

ప్రకాశం యిన్నాళ్ళూ ఆశాజీవిగానే బతకటానికి యత్నించాడు. ప్రత్యక్షంగా ఉన్న కష్టాల మీద గొంతెమ్మ కోరికల ముసుగులు కప్పాడు. లక్ష్మి పుట్టినాక ఉద్యోగం దొరికింది. లక్ష్మితో తన అదృష్టం తిరిగిందనుకున్నాడు - పదిమందితో అన్నాడు కూడానూ. ఆ రోజుల్లో నూరు రూపాయల ఉద్యోగం నిక్షేపంగా కనిపించింది. తానూ, భార్యా, ఒక చంటి పిల్లతో హాయిగా కాలం గడిచింది. జీతం పెరుగుతూ వచ్చింది. దానితోబాటు సంసారం పెరిగింది. వరసగా పిల్లలు పుట్టుకు వచ్చారు. అది తన తప్పేనని ప్రకాశానికి తరవాత గాని తెలిసి రాలేదు. సంసారం పెరగటంతోబాటు వస్తువుల ధరలన్నీ పెరిగాయి. అది ప్రకాశం తప్పుకాదు. ఖర్చులు పాపంలాగా రెండింతలూ, మూడింతలూ పెరగకుండా వుంటే యింత పెద్ద సంసారాన్ని ప్రకాశం ఏదో విధంగా యీదుకొచ్చి వుండును. పదిహేను రూపాయల బాడుగ యిచ్చి సుఖంగా గడిపిన ప్రకాశం యీనాడు అరవై రూపాయల యింట్లో యిరకలేక సతమతమవుతున్నాడు.

అసహాయ స్థితిలో మనిషి తత్వంలో పడతాడు. ప్రకాశం తత్వంలో పడ్డాడు.

దారిద్ర్యానికి చాలా ముళ్లున్నాయి. అందులో ఏ ముల్లు ఎక్కువ బాధిస్తుంది? "పిల్లలు తిండి కేడుస్తున్నారు, ఇంట్లో పాత్రలన్నీ పగిలిపోయాయి, ఆ బాధకన్నా, నా భార్య తన చింకిపాత కుట్టుకోవటానికి సిగ్గుపడుతూ పొరుగావిణ్ణి సూది అడిగితే ఆవిడ యీసడింపుగా లేదు పొమ్మనటం నన్ను హెచ్చుగా బాధిస్తున్నది." అని పూర్వకవి కుచేలుడొకడు శ్లోకం చెప్పాడు. అదే విధంగా ప్రకాశం దారిద్ర్య బాధను అనేక వైపుల నుంచి సహిస్తూ ఏ వైపునుండి తనకు హెచ్చు బాధ కలుగుతున్నదీ తేల్చుకోలేక పోయాడు.

"ఇప్పటికే ముగ్గురు పిల్లలు. మీ ఆవిడ మళ్ళీ కడుపుతో వుంది. ఈ భాగం మీకు చాలదు. వేరే ఇల్లు చూసుకోండి" అని ఒకప్పుడు ప్రకాశం ఇంటి యజమాని అన్నాడు.

"ఏదో విధంగా సర్దుకుపోతాం. ఏం చేస్తాం మరి?" అన్నాడు ప్రకాశం, ఇంటాయనకి తన మీద జాలి అనుకుని.

"మీరు సర్దుకుపోతే మేం సర్దుకుపోలేం. ఇల్లు త్వరలో ఖాళీ చెయ్యండి" అన్నాడు ఇంటాయన కుండ పగలేసి.

ఇది ప్రకాశాన్ని బాధించింది.

పొరుగింటివాళ్లు ఆడపిల్లకు సంగీతం మేష్టార్లని పెట్టి సంగీతం చెప్పిస్తుంటే తాను ఆ పని చేయలేనందుకు బాధపడినదాకా నాగమ్మ తల్లి వదల్లేదు.

పిల్లలకు తియ్యకుండా వుండే రోగాలకు రోజూ డాక్టరును పిలవలేని స్థితిలో ఉండటమూ బాధించింది ప్రకాశాన్ని. డాక్టరుకు ఫీజిచ్చి పిలిపించటం కన్న హెచ్చు ఖర్చు వాళ్ళు రాసిచ్చే మందులు. మందులతో తీరదు. వాటి వెనక టానిక్కులు వస్తాయి. దారిద్ర్యాన్ని ఒక వ్యాధిగా గుర్తించి దాని కెవరైనా చికిత్స చేస్తే ఎంత బాగుండును!

మగ పిల్లలు డబ్బూ, ఆడ పిల్లలు ఖర్చూ – ఈ సంగతి ప్రకాశం నిజంగా అర్థం చేసుకోవటానికి చాలాకాలం పట్టింది. మొదటి సంతానం ఆడపిల్ల పుడితే అందరూ ఎందుకు దిగులుపడతారో అతనికి అర్థమయేది కాదు; మగపిల్ల వాడి తండ్రి అనిపించుకోవటం కంటే, ఆడపిల్ల తండ్రి అనిపించుకోవటంలో ఏదో విశేషం ఉందనుకునేవాడు. కాని స్వానుభవం మీద లోకమనుకునేదే నిజమనీ, తనది భ్రమ అనీ అతనికి తెలిసివచ్చింది. లక్ష్మి మగపిల్లవాడైతే యింకో రెండేళ్ళలో ఓ పాతిక రూపాయలు ఏదో విధంగా తేగలిగేవాడు. ఇంకో రెండేళ్ళకు లక్ష్మి తనకు చెయ్యగలిగిందేమిటంటే తనచేత మూడు నాలుగు వేలు – ఎక్కణ్ణుంచైనా రానీ! – ఖర్చు చేయించటం!

లక్ష్మి తరవాతనైనా మగ పిల్లవాడైతే బాగుండేది. కాని రెండోదీ ఆడపిల్లే అయింది. లక్ష్మి పెళ్ళి నుంచి కోలుకునేలోపుగా దాని పెళ్ళీ వచ్చి పడుతుంది. ఇవే నిజమైన వ్యాధులు!

మూడోవాడు ముక్తేశ్వర్రావు. వాడింకా ఆరో స్టాండర్డు అఘోరిస్తున్నాడు. అర్భకుడూ,

మందమతీనూ. జ్ఞాపకశక్తి లేదు. ఎంత కష్టపడినా హోని హోనిగా ప్యాసుమార్కులొస్తాయి. బహుశా స్కూలు ఫైనల్ దగ్గిర మొండి పడతాడు. "వాడికి ట్యూషను పెడితే మంచి మార్కులే వస్తాయి. వాడు తెలివి తక్కువ వాడేమీ కాదు" అని నాగమ్మ ప్రవచించింది.

"వాడి చదువుకు సహోయం చెయ్యటానికి నేనుంటినిగా?" అన్నాడు ప్రకాశం.

"మీరా? మీ వల్ల ఏమవుతుంది?" అని నాగమ్మ తేల్చేసింది.

"ఎంచేతా?" అన్నాడు ప్రకాశం.

"మీ వల్ల అయేట్టుంటే యితర పిల్లలెవరూ చెప్పించుకోరేం?" అన్నది నాగమ్మ.

"ముత్తిగాడు" తండ్రిని సహోయం చెయ్యనివ్వడు! అసలు సంగతి అదీ. "ఏమిట్రా నువు చదివేది?" అంటూ ప్రకాశం దగ్గరికి వస్తే చాలు. వాడు పుస్తకాన్ని రొమ్ముల కదుముకుని "ఏదోలే" అంటాడు. లేకపోతే చదువు కట్టిపెట్టేస్తాడు.

ప్రకాశం ఆశావాదిగా భవిష్యత్తు బాగుంటుంది, ఏదో జరుగుతుంది, ఏమిటో అవుతుందని తనలో ఆశపడుతూ వచ్చాడు. ఆ ఆశ కూడా అతని ఆర్థిక పరిస్థితిలాగా కృశిస్తూ వస్తున్నది. అతనికి తన దారిద్ర్యం కన్న సినిమాలలో చూపే దారిద్ర్యం భయంకరంగా కనిపించేది. సినిమాలలో దారిద్ర్యం అనుభవించే వారి మధ్య ఆత్మీయత ఉంటుంది! ఒకరి దుస్థితికి ఒకరు రెట్టింపు బాధపడతారు. అదీగాక ప్రపంచమంతా వారిపై కత్తి కట్టినట్టు కనిపిస్తుంది. అందుచేత ప్రేక్షకుడి ప్రాణాలు అల్లాడిపోతాయి.

తన దారిద్ర్యానికి యీ లక్షణాలేవీ లేవు. "అయ్యో, నా పెళ్లాన్నీ, పిల్లల్నీ యీ దారిద్ర్య బాధ నుంచి తప్పించలేకపోతినే!" అని ప్రకాశం ఎన్నడూ తన గుండెను చెరువు చేసుకోలేదు. తమకు సరిగా తిండికే చాలదన్న విషయం గుర్తించక నాగమ్మ ఎవరో కట్టుకున్న ఉప్పాడ జరీ చీరెలనీ, ఎవరో కొనుక్కున్న కొత్త రకం బంగారు గాజుల్ని గురించీ లొట్టలువేస్తూ చెబుతుంటే ప్రకాశానికి మండుకొచ్చింది. బరువు మోస్తున్న తనపట్ల నాగమ్మకు గాని, పిల్లలకు గాని ఏమీ సానుభూతి లేదు. వాళ్ళు చూసినదల్లా తన అప్రయోజకత్వమే!

ఇదొక విషయం. రెండో విషయ మేమిటంటే లోకం తనని క్రూరంగా చూసినట్టు కనిపించలేదు. ఒకప్పుడు కాకపోతే ఒకప్పుడన్నా ఎరిగినవాళ్ళు ప్రకాశానికి సహోయ పడుతూనే ఉన్నారు. అతనైనా మరీ గండకత్తెర వచ్చి పడితే తప్ప యెవరి దగ్గరా చెయ్యి చాచడు.

మూడో విషయమేమంటే తాను నిరుద్యోగి కాదు. ఉద్యోగం ఉన్నది. నూటయాభై రూపాయలు నెల కాగానే చేతికందుతాయి. ఉద్యోగం చేసుకుంటూ నెలకు అరవై రూపాయలు ఇంటి అద్దెకింద కట్టేవాడు బిచ్చగాడెలా అవుతాడు? తొంభై రూపాయల మీద ఏడు జీవాలు బతకడం ఎలా? ఈ రెండు ప్రశ్నలకూ సమాధానం లేదు.

సినిమా దారిద్ర్యానికీ, తన దారిద్ర్యానికీ ఏవిధమైన పోలికా లేకపోయినా దానిలాగే యిది కూడా యెప్పుడో ఒకప్పుడు అకస్మాత్తుగా సుఖాంతమవుతుందని ఆశిస్తూ వచ్చాడు.

ఈ లోపల అప్పులు పెరిగిపోతున్నాయి. దుకాణంవాడు అరువివ్వననేశాడు - రెండునెల్ల వెచ్చాల బాకీ దిగబడిపోయింది. బట్టల కొట్టువాడు సగమన్నా ఇయ్యమని ప్రాధేయపడుతున్నాడు. సాటి ఉపాధ్యాయుడు పార్వతీశం దగ్గిర చేబదులు తీరనేలేదు. జీతం పుచ్చుకునే రోజు పార్వతీశం మొహం చూడటం కష్టంగా ఉంది.

"మనకన్న దారిద్ర్యం అనుభవిస్తున్న వాళ్ళు - ఇంకా పెద్ద సంసారాలు కలవాళ్ళూ, అసలు ఏ సంపాదనా లేనివాళ్ళూ ఎందరు లేరు?" అన్న ఆలోచన నుంచి ఏ విధమైన తృప్తీ కలగటం మానేసింది ప్రకాశానికి. ఒకడి పంటి సలుపు మరొకడికి తెలీదు. ఎవడి దారిద్ర్యం వాడిదే. ఎవడి చావు వాడు చావాలిసిందే.

కమ్యూనిస్టు సత్యనారాయణ యీ మాట కూడా అనుకోనివ్వడు. పంటి సలుపూ, చావూ వ్యక్తిగతమైనవేట గాని, దారిద్ర్యం సాంఘికమైనదట.

"అయితే నా దారిద్ర్యం అందరూ అనుభవించరేం?" అన్నాడు ప్రకాశం.

సత్యనారాయణ ఏదో చెప్పుకుపోయాడు. చిట్టచివరకతను పంటి సలుపూ, చావూ కూడా సాంఘికమైనవేనని తేల్చాడు. సంఘం సరిగా ఉంటే యెవరూ చావరా అని ప్రకాశం అడిగాడు. అకాల మరణాలుండవన్నాడు సత్యనారాయణ.

భగవాన్లు గ్రహచారమంటాడు. అతను ప్రకాశం చక్రం వేసి చూసి "ఇంకో రెండేళ్ళు మీ పరిస్థితి యిట్లాగే ఉంటుంది. ఆ తరవాత కూడా సుఖంగా నడుస్తుంది" అన్నాడు; ఆ మాట నమ్మ బుద్ధయింది ప్రకాశానికి. అతనిలో ఉండే ఆశావాదానికి జోస్యం నచ్చినట్టుగా విప్లవ వాదం నచ్చలేదు. సంఘం యావత్తూ మారితే తప్ప నీ స్థితి మారదంటే యెట్లా మరీనూ! సంఘం మారకుండా ఎంత మంది పరిస్థితి మారటం లేదు?

భగవాన్లు చెప్పిన గడువింకా నాలుగైదు నెలలుండనగా ప్రకాశానికి నిరాశ పట్టుకుంది. దానికి కారణం ప్రకాశానికి జాతకాలలో నమ్మకం పోవటం కాదు - వార ఫలాలు ఏ వారమూ తనకు నిజం కాకపోయినా, వాటిని అతను చూడటం మానలేదు; నలుగురు నాలుగు రకాల ఫలితాలు చెబితే వాటిలో తనకు అనుకూలంగా వుండే ఫలితాల మీదనే ఆశలన్నీ పెట్టుకుంటూ వచ్చాడు కూడా.

అయితే యిప్పుడు ప్రకాశాన్ని నిరాశ ఆవరించటానికి కారణం - నిరాశా భయం! ఇంకో నాలుగైదు నెలల్లో తన పరిస్థితి బాగుపడకపోతే తాను ఆశించటానికి ఏ ఆధారమూ ఉండదు. ఈ భయం ప్రకాశాన్ని పీడించ నారంభించింది.

2

వెంకటనారాయణకు శలవు మంజూరయింది. నెలరోజులు నిశ్చింతగా తిరగవచ్చు. కాని యెక్కడ తిరగాలన్న విషయం భార్యాభర్తల మధ్య వివాదం రేపింది.

"మా బంధువుల ఊళ్ళకు కాకుండా యింకెక్కడికైనా సరే" అన్నది సత్యవతమ్మ.

"మరీ దూరం కాకుండా వుంటే యెక్కడికైనా ఫరవాలేదు" అన్నాడు వెం.

"కాశో రామేశ్వరమో వెళ్ళితే నాలుక్కాలాలపాటు చెప్పుకునేందుకుంటుంది" అన్నది స.

"అవా దగ్గిరచోట్లు?" అన్నాడు వెం.

"దగ్గిరని నేనెప్పుడన్నానూ?" అన్నది స.

"దూరం వెళితే డబ్బు చాలదు. రెండు మూడొందలకన్నా ఖర్చు పెట్టడం వొట్టి అవివేకం."

"ఐతే మీవేపు బంధువుల వూరేదన్నా చూడండి. వెళ్ళి నెల్లాళ్ళు తిష్ట వేద్దాం. తేలికలో పోతుంది."

"ఏ బంధువులు మన్ని కూచోబెట్టి మేపుతారు? హోటళ్ళలో వుండేట్టయితే యెంత డబ్బూ చాలదు. అంచేతా–"

సత్యవతమ్మ అధ్యక్షుడి అంత్యోపన్యాసం చెప్పేసింది

"చూడదగిన చోట్లేమో దూరం. రైలు చార్జీలు జాస్తి. అయివాళ్ళిళ్ళకు పోతే ఒకటి రెండు రోజులు మించి వుండటానికి లేదు. వాళ్ళుంచుకోరు. హోటళ్ళలో వుండటం అన్ని విధాలా దండగ. చూడటానికేమీ లేని వూరెళ్ళి హోటలు తిండి తింటూ డబ్బు తగలేసుకోవటం కంటే ఇంట్లో కూచోవటం మేలు. మీ రెందుకు శలవు తీసుకున్నారో తెలీటంలేదు. మనం బయటి ప్రపంచంలోకి అడుగుపెట్టడానికి నోచుకోలేదు. అసలు విషయం అదీ!"

"పోనీ నువ్వు చెప్పు" అన్నాడు వెం.

"అయ్యో బాబూ! మిమ్మల్నేమీ అనలేదండీ. ఉన్న విషయమే చెబుతున్నా. హాయిగా ఏ కాశో, ఏ రామేశ్వరమో–"

"కాశీకి పోవటానికి మూడు రోజులూ, రావటానికి మూడు రోజులూ, అక్కడ మూడు రోజులూ – మిగిలిన మూడు వారాలు ఏం చేసేట్టు? ఈ తొమ్మిది రోజులకుగానూ యెంతవుతుంది. నాలుగున్నర టిక్కెట్లు – జనతాయే అనుకో–"

సత్యవతమ్మ కాస్త ఆలోచించి "ఇది పెళ్ళిళ్ళ కాలమే. నాలుగుచోట్ల నాలుగు పెళ్ళిళ్ళయినా బాగుణ్ణు!" అన్నది.

"నాలుగు పెళ్ళిళ్ళేం నాలుగువేల పెళ్ళిళ్ళవుతాయి. మనని పిలిచేవాళ్ళుండొద్దూ? అయినా పెళ్ళిళ్ళు కూడా సినిమాలల్లే అయాయి. సినిమా అంతగా బాగుండదని అనుమానం వేస్తే పత్రికలవాళ్ళకి ఒక వారం నడిచాక చూపిస్తారుట. అట్లాగే పెళ్ళిళ్ళ ఖర్చు భరించలేనివాళ్ళు, లాంఛనంగా ఆహ్వానించేవాళ్ళకి పెళ్ళయిన మర్నాడందేట్టు శుభలేఖలు పోస్టు చేస్తారుట!" అంటూ వెం. మాటల తడిక అల్లసాగాడు. అది అతని హాబీ.

"ఇప్పుడు మనం ఉన్న స్థితిలో శుభలేఖంటూ అందాలేగాని పెళ్ళయిన మూడో నాడన్నా వెళతాంగాని ఊరుకుంటామా?" అన్నది స.

"ఏం లాభం? సినిమా ప్రెస్‌షో అయినాక తిరిగి వెళ్ళిపోయే కార్లబారును చూడటానికి వెళ్ళినట్టుగా ఉంటుంది. ప్రెస్‌షో అంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఇప్పుడు పట్నంలో పెళ్ళి ఇన్విటేషన్లు నాటకాల కాంప్లిమెంటరీ టిక్కెట్లల్లే ఉంటున్నాయి తెలుసా?"

"చాల్లే ఊరుకోండి. మీదంతా–"

"–ఇన్విటేషన్ వెంట రిసెప్షన్‌కు ఒక బుల్లికార్డూ ఉంటుంది. డిన్నరు కార్డుమీద ఎడ్మిట్ వన్ అని కూడా ఉంటుంది. కొందరికి ఉత్త ఇన్విటేషన్లే వెళతాయి. కొందరికి రిసెప్షన్ కార్డు కూడా ఉంటుంది. మరీ అదృష్టవంతులకు డిన్నరు కార్డు కూడా వుంటుంది. ఎడ్మిట్ వన్. ఆ కార్డు చూపించందే భోజనాల చోటుకు రానివ్వరనుకుంటా!"

సత్యవతమ్మ నవ్వుతూనే, "ఇహ చాలించండి!" అని భర్తను ప్రోత్సహించింది.

"ఈ సిమిలారిటీ – అంటే పెళ్ళిళ్ళకీ సినిమాలకీ పోలిక – యెంత బాగా స్థిరపడిపోయిందంటే కొన్ని నాటకాల కాంప్లిమెంటరీ టిక్కెట్లు పెళ్ళి శుభలేఖల్లాగా ఉంటాయి! శ్రీమతి అండ్ శ్రీ వై. వెంకటనారాయణా ఇన్‌వైట్ యూ టు ఏ పబ్లిక్ షో ఆఫ్ దేర్ మెయ్‌డెన్ ప్రొడక్షన్–"

సత్యవతమ్మ ఆగమని భర్తకి సంజ్ఞ చేసి, "వాసూ, వాసూ! పోస్టు వచ్చినట్టుంది తీసుకోరా!" అని పెద్దకొడుక్కు కేకపెట్టింది.

"ఏమిటంటున్నానూ?" అన్నాడు వెం.

"ఎక్కడికి పోవాలో తేల్చకుండా ఉండటానికి ఏమైనా అంటున్నారు."

"ఆన్‌ది కాంట్రరీ! మనం ఈ శలవులు నెల్రోజులూ యే విధంగా దుర్వినియోగపరచాలా అన్న సంగతి గురించి తప్ప నేను మరో విషయమే ఆలోచించటం లేదు. వెధవ పోస్టుమన్ వచ్చి నా త్రెడ్ బ్రేక్ చేసేశాడు!"

వాసు పోస్టు చంకనుపెట్టుకుని ఒక శుభలేఖలాటిది చదువుతూ వచ్చాడు.

"ఏమిట్రా అదీ!" అన్నది సత్యవతమ్మ ఆత్రంగా.

"శుభలేఖ" అన్నాడు వాసు.

"అది తెలుస్తూనే ఉంది. పెళ్లా, ఒడుగా, గృహప్రవేశమా? ఎవరికీ, ఎప్పుడూ, ఏ వూర్నుంచీ?" అన్నది.

"మీక్కాదులేమ్మా! నాకు - పర్సనల్ - నా క్లాస్‌మేట్‌లే" అంటూ యింకా ఆ శుభలేఖనే చదువుతున్నాడు వా.

"ఏమిటది?" అంటూ సత్యవతమ్మ కొడుకు చేతిలో వున్న శుభలేఖ వొడిసి లాక్కుని పైనా కిందా చూసింది. తెలిసిన పేరేమన్నా కనిపిస్తుందేమోనని.

"ఈ రిటైర్డు హెడ్మాష్టరెవరండీ? పి. యల్. నరసింహంట!"

"నాకు తెలీదు. ఆయన పెళ్ళా ఏమిటి?" అన్నాడు వెం.

"చాల్లెండి. వేళాకోళామంటే యింక అదే పనా?"

"మా స్నేహితుడి తండ్రిలేమ్మా!" అంటూ వాసు తల్లి చేతిలోంచి శుభలేఖ లాక్కోబోయాడు. కాని ఆ క్షణంలోనే వెంకటనారాయణ ఆ పని చేసేశాడు. ఆయన శుభలేఖ పరిశీలించి, "ఓరి నీ దుంప తెగా!" అన్నాడు.

"ఎవరినీ దీవిస్తున్నారు? పెళ్ళి కొడుకునా? తండ్రినా?" అన్నది స.

"పెళ్ళికూతురు తండ్రిని! వాడెవడో తెలుసా? నా చిన్ననాటి స్నేహితుడు పురుషోత్తంగాడు. పట్నంలో చేరి అక్కడ చేతులు మార్చి డబ్బు లక్షలు వొడుసుకున్నాడు. వాడి చేతులకి డబ్బు బంక ఉందని ఏడిపిస్తాం! పెళ్ళి వాడింట్లోనే ఎగ్మూరులో... చూశావా, దొంగ వెధవ. వాడి శుభలేఖ రానేలేదు. పెళ్ళి కొడుకు తరఫు శుభలేఖ వచ్చింది!"

"ఇది బాగానే వుంది. దూరం వెళ్ళినట్టుంటుంది. పెళ్ళి కలిసొస్తుంది, మనం మగపెళ్ళి వారి తరఫున వెళదాం!" అన్నది స.

"నాకొచ్చింది శుభలేఖ. మిమ్మల్నందర్నీ యెవరు పిలిచారు? మీరు రావటానికి వీల్లేదు" అన్నాడు వాసు. వాడికి ఇరవై ఏళ్ళు. బియస్సీ పరీక్షకు కూచున్నాడు. అన్నిట్లోనూ 60కి పైన వస్తే ఫస్టు క్లాసులో ప్యాసవుతాడు. 35కు తక్కువొస్తే తప్పుతాడు. అదీ పరిస్థితి.

కాని వాసు తన వయసును బట్టి యిప్పుడిప్పుడు తన వ్యక్తిత్వాన్ని గట్టిగా నిలబెట్టుకుంటున్నాడు. ఎంత చెడ్డా - చెడటం ప్రసక్తి లేదనే అనుకోండి! - తల్లి గనక సత్యవతమ్మ తన కొడుకు వ్యక్తిత్వం ప్రదర్శించినప్పుడల్లా "ఔరా పిడుగా!" అని లోపల అనుకుని, పైకి వాణ్ణి ఉడికించే మాటలని వాడు ఉడుక్కుంటే చూసి ఆనందిస్తుంది.

"అదేమిట్రా? నీకు ఆహ్వానం వస్తే అది మాకుకాదూ? అందులో విత్ ఫామిలీ అండ్ ఫ్రెండ్స్ అని లేదూ?" అని అడిగిందావిడ.

"ఇంకా నయం! విత్ మదర్, ఫాదర్, బ్రదర్స్ అండ్ సిస్టర్స్ అని లేదా అని అడగలేదు! చూడు కావలిస్తే, ఇది నా ఒక్కడికే!" అన్నాడు వాసు.

"ఇప్పుడు ఫామిలీ అండ్ ఫ్రెండ్స్ అని రాయటం మానేశారు. అట్లా రాశారో పెళ్ళివాళ్ళు దివాలా యెత్తి ఐపీ పెట్టాల్సిందే!" అన్నాడు వెం.

"అదేమిటండీ చోద్యం! ఇన్విటేషన్ అందుకున్నవాళ్లు మాత్రమే వెళతారూ?"

"సకుటుంబంగా మనం రావాలనుకుంటే వెంకట్నారాయణ అండ్ కో అనో, అండ్ ఫామిలీ అనో రాస్తారు. ఫ్రెండ్స్ ప్రసక్తి లేదు" అంటూ కల్పన చేశాడు వెం.

"లేకపోతే మానె. మనం వాసుతోబాటు యీ పెళ్ళికి తప్పక వెళదాం. పట్నం చూసినట్టూ అవుతుంది" అన్నది స.

"నా వెంట మీరొద్దు. కావలిస్తే మీరు వేరే రండి. అంతే. చూడమ్మా, మీరంతా యిట్లా నా వెంటపడి వచ్చారంటే నన్నెవరూ పిలవరు. తరవాత మీ యిష్టం. చెబుతున్నా" అన్నాడు వా.

వెంకటనారాయణ ఆలోచించటం మాని తన సుపుత్రుడు యీడేరే స్టయిలు గమనించసాగాడు.

"అంత పెడసరం కూడదురోయ్. ఇప్పుడు మానుంచి వేరుపడి పోతున్నావే. రేపు పెళ్ళయితే నువు మాతో మాట్లాడతావాని! అదివరకల్లా మాకు పిలుపు లొచ్చిన చోటికల్లా నిన్ను తీసుకుపోలేదూ? నెల్రోజుల సెలవు యెట్లా ఖర్చు చెయ్యాలా అని మథనపడుతుంటిమి గదా, ఒక్కసారి నీ వెంట తీసుకుపోరా అంటే ససేమిరా అంటావా?" అంటూ సత్యవతమ్మ కొడుకుతో ఆడుకుంది.

వాసు సీరియస్‌గా మొహం పెట్టి "నే నొకవేళ తీసుకుపోతే మాత్రం నాన్నకెంత నామర్దా! పెళ్ళికూతురు తండ్రి స్నేహితుడై వుండి కూడా పిలవలేదుగామాలని అందరూ అనుకోరూ?" అంటూ చంకలో వున్న పోస్టు తండ్రి చేతికిచ్చాడు.

వెంకటనారాయణ ఉత్తరాలన్నీ పైపైన చూస్తూ "అఘోరించినట్టే వుంది. ఇదిగో పురుషోత్తంగాడి ఉత్తరం!" అంటూ మిగిలినవి పక్కన పెట్టి ఆ కవరు చించి ఉత్తరం తీసి పైకి చదివాడు.

"మై డియర్ వెంకట్! మా అమ్మాయి పెళ్ళి యింకా పది రోజులుంది. ఇన్విటేషన్లు ఒక డజను పంపిస్తాను, మన పాత స్నేహితుల కందరికీ యియ్యి. ఎవరెవరు ఎక్కడుంటున్నదీ బొత్తిగా తెలియటంలేదు. ఏడాదికోసారన్నా ఎవరూ ఉత్తరం ముక్క రాసిన పాపానపోరు. (ఒకవేళ వాళ్ళు రాసినా నేను జవాబు రాయను. టైము లేదు.) అందుచేత నేంచేస్తావంటే, ఇది మీ ఇంట్లో పెళ్ళే అనుకుని సాధ్యమైనంతమంది పాత స్నేహితుల్ని మళ్ళేసుకురా. తా.క. మన ఆవకాయగాడు ఉరఫ్ ప్రకాశం ఎక్కడున్నాడు? ఏం చేస్తున్నాడు? వాణ్ణి వాడి మంత్రి సామంతాది బలగాన్నీ కొట్టుకురా. ఇప్పుడు కలుసుకోకపోతే పాత స్నేహితుల్ని మరి పదేళ్ళ దాకా కలుసుకోవటం పడదు – ఉత్తమ పురుషః పురుషోత్తమ"

"అయింది గద అబ్బాయిగారి పెళ్ళి! మేమూ పోతున్నాం ఇంతోటి పెళ్ళికి! మే మెక్కిన రైల్లో యెక్కకు, తెలిసిందా?" అన్నది సత్యవతమ్మ కొడుకుతో మళ్ళీ ఆట ప్రారంభిస్తూ.

"నా యిష్టం! నా యిష్టమొచ్చిన రైల్లో యెక్కుతాను. రైలు మీదా?" అన్నాడు వాసు. అందర్నీ తన పూచీమీద తీసుకువెళ్ళే ప్రమాదం తప్పినందుకు సంతోషిస్తూ.

వెంకటనారాయణ అప్పుడే కూచుని ప్రకాశానికి ఉత్తరం రాశాడు.

తరవాత భార్యా భర్తలిద్దరూ కూచుని, పెళ్ళి దృష్ట్యా కొనవలసిన వస్తువుల జాబితా వేశారు. ఇద్దరూ వేశారనటం అతిశయోక్తి అవుతుంది. సత్యవతమ్మ వేసింది. అందులోనుంచి ఏ అయిటమన్నా తగ్గించటానికి వీలుందేమో చూడటానికి వెంకటనారాయణ వృథా శ్రమ పడ్డాడు.

ఆనందమంతా ఖర్చు చెయ్యటంలోనే వుంది. డబ్బు నీళ్ళలాగా ఖర్చవుతుంది గనకనే పెళ్ళిళ్ళు సరదాగా ఉంటాయి. పెళ్ళిళ్ళు చేసేవారి మాట అటుంచి, పెళ్ళిళ్ళకు వెళ్ళేవాళ్ళు కూడా తమ తాహతునుబట్టి ఒక చిన్న పెళ్ళి చేసినంత పనీ చెయ్యాలి. సత్యవతమ్మ తనకు రెండు కొత్త చీరెలన్నా లేకుండా ఈ పెళ్ళికి వెళ్ళటం అసాధ్యమని ఖచ్చితంగా చెప్పేసింది. తన మాట విని భర్త కూడా మరో సూటూ, ఒక జత పంచెలూ, ఒకటి రెండు షర్టులూ చేర్చటం మంచిదని సలహా యిచ్చింది. తీరా చూస్తే ముగ్గురు పిల్లలకూ పెళ్ళికి పనికొచ్చే బట్టలు లేనట్టు తేలిపోయింది. పోతే, పెళ్ళి కూతురికి ఘనమైన చీరె ఒకటి కొనాలి గదా! ఇతర ప్రజెంట్లూ... లిస్టు పెరిగిపోయింది.

మూడోనాడు యిటు నుంచి ఇన్విటేషన్లూ, అటు నుంచి ప్రకాశం జవాబూ వచ్చాయి. పెళ్ళికి రావటమంటేనూ, మళ్ళీ పురుషోత్తాన్ని చూడటమంటేనూ తనకు ఉత్సాహంగానే ఉంది గాని, చేతిలో దమ్మిడి కూడా లేదని ప్రకాశం రాశాడు.

వెంకటనారాయణ ముందూ వెనకా ఆలోచించకుండా, "నువ్వూ, మీ వాళ్ళూ యేడోతారీక్కల్లా యిక్కడికి వచ్చెయ్యండి. పదకొండుకు అందరికీ కలిసి టిక్కెట్లు బుక్ చేస్తాను. మీ టిక్కెట్లెన్నో రాయి" అని ఉత్తరం రాసి పడేశాడు.

3

లక్ష్మికి కొండెక్కినంత సంతోషంగా ఉంది. ఆ పిల్ల దూర ప్రయాణాలెన్నడూ చెయ్యలేదు. చిన్న ప్రయాణాలైనా జన్మకు శివరాత్రి అన్నట్టుగా ఏ రెండుమూడేళ్ళకో గాని పడవు. ఇది దూర ప్రయాణం. పైగా పట్నానికి, అందులోనూ పెళ్ళికి. మామూలు పెళ్ళి కాదు, లక్షాధికారుల ఇంట పెళ్ళి.

మధ్యలో మజిలీ లక్ష్మి ఆనందాన్ని పెంచిందే గాని తగ్గించలేదు. ఈ పానకంలో

పుడకల్లా ఏమిటంటే లక్ష్మి తరవాత వాళ్లు నలుగురూ బయలుదేరలేదు, వాళ్ళు ఏడిచారు. లక్ష్మి వాళ్ళమీద సానుభూతితో చాలా బాధ పడింది. వాళ్ళ ఏడుపుకు లక్ష్మి కడుపు తరుక్కుపోయింది. వాళ్ళను బంధువులింట్లో ఉంచుతూ తన తల్లీ, తండ్రీ ఆడిన అబద్ధాలూ అవీ యివీ తెస్తామని చేసిన తప్పుడు వాగ్దానాలూ చూసి లక్ష్మి చాలా అవమానం చెందింది. వాళ్ళను చూసి అవమానం చెందటం లక్ష్మికి కొత్తేమీ కాదు. డబ్బు లేకపోవటం మనుషులచేత అల్ప విషయాలలో కూడా అక్రమంగా ప్రవర్తింపజేస్తుందని ఆ పిల్లకుతెలీదు. డబ్బు లేకపోవటంచేత మంచి నగలూ, చీరెలూ కొనటానికుండదనీ, ఆడపిల్లలకు మంచి మొగుళ్ళను తీసుకురావటం కష్టమనీ, అంతకంటె దుస్సహమైన కష్టాలేవీ ఉండవనీ ఆమె నమ్మకం.

ఎవరెవరు బయల్దేరాలన్న విషయం ప్రకాశానికీ, నాగమ్మకూ పెద్ద యుద్ధమయింది. వెళితే అందరూ వెళ్లాలన్నది నాగమ్మ. అందరూ బయలుదేరే కన్న యెవరూ బయలుదేరకుండా ఉండటం తనకు పరువుగా ఉంటుందన్నాడు ప్రకాశం. అయితే అందరమూ మానేద్దామని నాగమ్మ బెట్టు చేసింది. మేము రావటంలేదని ప్రకాశం ఉత్తరం రాస్తుండగా నాగమ్మ రాజీబేరానికి వచ్చి ఆ ఉత్తరం చింపేయించింది.

ఉత్తరం చించిన మరుక్షణం అసలు యుద్ధం ఆరంభమయింది.

"అసలు మీ కేమిటభ్యంతరం? డబ్బెవరో పెట్టుకున్నప్పుడు?" అని నాగమ్మ ఇరవై తొమ్మిదిసార్లడిగింది కొద్ది కొద్ది మార్పు చేర్పులతో.

"ఇతరుల డబ్బు గనుకనే కొంచెం ఒళ్లు దగ్గిర పెట్టుకుని ఉండాలి. రేపు ఇంతకన్న పెద్ద అవసరం వస్తే ఆదుకునే వాళ్ళను పొదుగుకోసి పాలు తాగకూడదు. బంగారు గుడ్డు పెట్టే బాతు కథ వినలా?" అంటూ రకరకాలుగా ప్రకాశం మాట్లాడాడు.

ప్రకాశం రెండోసారి ఉత్తరం ప్రారంభించి తాము రావడంలేదని వెంకట నారాయణకు రాయటం మొదలుపెట్టినాక నాగమ్మ తన భర్త చేస్తున్నది అఘాయిత్యమని ఆలోచించింది. తాను అందరూ వెళ్ళితే బాగుంటుందనే అభిప్రాయం చెప్పినట్టూ, వెళ్ళితీరాలని శాసించనట్టూ, శాసించటానికి తానెవరన్నట్టూ చెప్పింది.

బయలుదేరి వెంకటనారాయణగారి ఊరొచ్చారు. రైల్లో యెక్కినది మొదలు లక్ష్మి పుడకలన్నిటినీ మనసులోనుంచి ఏరిపారేసి పానకాన్ని మాత్రమే మిగుల్చుకుంది.

వెంకటనారాయణగారింటి వాతావరణం లక్ష్మికి ఆదర్శప్రాయంగా ఉందనిపించింది. తన తలిదండ్రులల్లే వెంకటనారాయణా, సత్యవతమ్మా కీచులాడుకోరు. సత్యవతమ్మ కూడా హాస్యంగా మాట్లాడుతుంది. తన తల్లికన్న ఆవిడ నిజం నిర్భయంగా మాట్లాడే మనిషిలాగా కనపడింది. ఆవిడ బాగా చదువుకుందిట.

వాసు కూడా లక్ష్మికి కొత్త రకం అనుభవమే. తమ ఊళ్ళో వాసు ఈడువాళ్లు తనతో మాట్లాడరు. బంధువులూ, బాగా ఎరిగినవాళ్ళూ అయితే తప్ప ఎవరూ చూడనప్పుడు దొంగ చూపులు చూస్తారు. వాసులో ఈ లక్షణాలేవీ లేవు. చాలా రోజులుగా యెరిగినట్టుగా పలకరించాడు. తన దగ్గిరికి కుర్చీ ఈడ్చుకుని దానిమీద కూర్చుని, "ఏం చదువుతున్నావు? నీకేం సినిమా లిష్టం? వార పత్రికల్లో ఏది ఇష్టం?" ఇట్లా కబుర్లలో పెట్టాడు. అతనితో మాట్లాడటానికి లక్ష్మికి కొంచెమైనా పట్టివ్వలేదు. అతను తన స్నేహితులను గురించీ వాళ్లు వెళ్లిన ఎక్స్‌కర్షన్లు గురించీ చెబుతుంటే లక్ష్మికి అంతా తెలిసినట్టే ఉంది.

"ఈ పెళ్ళికొడుకు నా క్లాస్‌మేట్ తెలుసా?" అన్నాడు వాసు గర్వంగా.

"నిజం?" అన్నది లక్ష్మి.

"మా నాన్నకు పెళ్ళికూతురువాళ్ళ శుభలేఖ రాకముందే నాకు పెళ్ళి కొడుకువాళ్ళ శుభలేఖ వచ్చింది, చూపిస్తానుండు."

ఒక శుభలేఖేమిటి, వాసు లక్ష్మికి ఎన్నో ఫొటోలు, పుస్తకాలు, తాను క్యారమ్స్‌లో గెల్చుకున్న కప్పూ – ఎన్నో చూపించాడు. వాసూ, అతని తమ్ముడూ కారమ్స్ సింగిల్స్ ఆడారు. లక్ష్మి నాడమంటే తనకు చేతకాదన్నది. నేర్పుతానన్నాడు వాసు. లక్ష్మి ప్రయత్నించింది గాని, అది అంత సులువుగా వచ్చే ఆటగా కనిపించలేదు. వాసు తమ్ముడంత ఆట రావటానికైనా ఎన్నో ఏళ్ళుపట్టేట్టు కనిపించింది లక్ష్మికి.

నాగమ్మ వెంకటనారాయణగారింట అడుగు పెట్టిన రెండు మూడు గంటల లోపల దాదాపు అన్ని రకాల మనోవికారాలకూ గురి అయింది. రైలెక్కకముందే ఆవిడ తాము వెళ్ళబోయేచోట తమకు అవమానం తప్పక జరుగుతుందనుకున్నది. ఆవిడకు స్నేహితులలో నమ్మకంలేదు. ఈ వెంకటనారాయణ తన మొగుడితో చిన్నప్పుడు కలిసి చదివి ఉండవచ్చు. కాని ఇప్పుడు వాళ్ళిద్దరి మధ్యా చాలా తేడా ఉంది, ఈ తేడా తాను కళ్ళారా చూడకపోతానా అనుకుంది.

కాని తీరా చూస్తే ప్రకాశంకన్న వెంకటనారాయణే ఎక్కువ స్నేహభావం కనపరిచాడు. అది చూసి నాగమ్మ తన భర్త అటువంటి స్నేహానికి అర్హుడు కాదనీ, వెంకటనారాయణలో, మొగుడిలోనూ, తండ్రిలోనూ ఉండదగిన మంచి లక్షణాలన్నీ ఉన్నాయనీ, తన మొగుడివంటివాళ్ళు ఎక్కడోగాని ఉండరనీ అనుకున్నది.

సత్యవతమ్మను చూసి ఆవిడ వెకిలి మనిషని కాస్సేపూ, అతిశయంగల మనిషని కాస్సేపూ, ఆవిడ మాట్లాడే పద్ధతంతా తెచ్చి పెట్టుకున్నదని కాస్సేపూ అనుకున్నది. చివరకు ఆవిడ తనంత సంస్కారమూ, దూరదృష్టీ, విమర్శాగల మనిషి కాదనీ, పైపై మెరుగులతో జీవిస్తున్నదనీ తేల్చుకున్నది.

వాసు లక్ష్మిని కూచోబెట్టి కబుర్లు చెబుతుంటే నాగమ్మ మనస్సులో మెరుపులు మెరిశాయి. వాసు లక్ష్మిని చూసి సమ్మోహితుడైనాడని నాగమ్మ రూఢి చేసుకుని, వాళ్ళిద్దరికీ పెళ్ళి కావటానికి వాళ్ళ నాన్నల స్నేహం ఏమన్నా ఉపకరిస్తుందా అని ఆలోచించసాగింది. మాట వరసగా అడిగినట్టుగా వాసును గురించి సత్యవతమ్మను అయిదారు ప్రశ్నలు వేసింది. సత్యవతమ్మ నవ్వుతూ సమాధానం చెప్పటం చూసికూడా, తన ఆలోచన ఆవిడ పసికట్టిందని నాగమ్మ గ్రహించలేదు.

వెంకటనారాయణ ఒంటరిగా తటస్థపడ్డప్పుడు సత్యవతమ్మ, "ఏవండోయ్-డేంజర్!" అన్నది.

"ఎట్నుంచీ? ఎవరికీ?" అన్నాడు వెం.

"కాబోయే వియ్యపరాలు!.... వాసును గురించి వాకబు చేస్తోంది!"

"ఆడపిల్ల తల్లి కామాత్రం వుండదా? వాసు తన పెళ్లాన్ని తానే చూసుకుంటాడని అర్థమయ్యేట్టు చెయ్యలేకపోయావా?"

"ఇంకా ఆ స్టేషను రాలేదు.... వాసు ప్రస్తుతం ఆ పనిలోనే ఉన్నాడని అనుకుంటున్నట్టున్నది" అన్నది స.

నాగమ్మ అదే సమయంలో ప్రకాశాన్ని ఒంటరిగా చిక్కించుకుని, "ఈ వాసూకి, మన లక్ష్మంటే చాలా ఇష్టమల్లే ఉంది. ఈడూ జోడూగా ఉంటారు. మీ స్నేహితుణ్ణి కదిపి చూడండి. కుదిరితే మంచి సంబంధం! ఎరగనివాళ్ళయితే అనుకోవటానిక్కూడ తాహతు లేదు మనకు... స్నేహాలు యిటువంటప్పుడే పనికొచ్చేది...." అన్నది.

"చూద్దాంలే."

"చూసేదేమిటి? మీరు చూస్తూ కూచుంటే పుణ్యకాలంకాస్తా వెళ్ళిపోతుంది. రేపు ఆ పెళ్ళిలో ఎందరో ఈ కుర్రాడి మీద కన్నేస్తారు. మనం చూస్తూనే వుంటాం. ఎవరో ఒకరు గద్ద తన్నుకుపోయినట్టు తన్నుకుపోతారు."

"మరీ బెస్తవాళ్ళ భాష మాట్లాడకు. వాసు చేప అనీ, లక్ష్మి యెర అనీ, నేను గాలం వేసేవాణ్ణినీ అనుకుంటున్నావు లాగుందే?" అన్నాడు ప్రకాశం చిరాగ్గా.

"అదేమో నాకు తెలీదు. ఇక్కడ లక్ష్మి ఒకర్తే గనక వాసు కళ్ళన్నీ దాని మీదే వున్నాయి. రేపక్కడ పెళ్ళిలో ఎర్రగా, బుర్రగా, నైలాన్ వోణీ వేసుకుని, పౌడరు కొట్టుకుని నలుగురాడపిల్లలు కనిపించారంటే యీ అబ్బాయి లక్ష్మికేసి చూస్తాడా?"

"అందుకని యిప్పుడే వాడి మెడకు వుచ్చువేసి వెంకటనారాయణ చేత పెళ్ళి దస్తావేజు రాయించి సాక్షి సంతకాలు కూడా చేయించమంటావా ఏమిటి? నావల్ల కాదు. నేనిటువంటి వెధవ పన్లు చెయ్యలేదు గనకనే నా కింకా ఒకరో అరో స్నేహితులంటూ అఘోరించారు!"

నాగమ్మ నోరు నొక్కుకుని, "అరవకండి! పిల్లకు సంబంధం చూడటం వెధవ పనా? అవ్వ! ఎవరన్నా వింటే నవ్విపోతారు. స్నేహితుణ్ణే అడగలేకపోతే ఇంకా పై వాళ్ళ నేమడుగుతారు? మీ వల్ల ఏదీకాదని నాకు మొదణ్ణుంచీ తెలుసు" అన్నది.

"తెలిసిన దానివి తెలిసినట్టుండక పనులు పురమాయిస్తావెందుకూ?"

"మీరు మొండికేసి కూచుంటే నా యేదుపేదో నేనేడుద్దామనీ!"

"నీ యేడుపేదో నాకైతే తెలీదు గాని, నీవు చాతావాతా కాకుండా ఏడ్చి అయే పని కూడా చెడగొట్టుకుంటావు. ముందే చెప్పా. తరువాత నీ యిష్టం."

వాసు పైకి కనపడినంత అమాయకుడేమీ కాదు. అతను చిన్నతనం నుంచీ ఆడపిల్లలతో తిరగమరిగినవాడు. వాళ్ళను కంగారు పెట్టకుండా, తాను ఆత్రపడకుండా, తాపీగా వాళ్ళను ఆకర్షించుకోవటం అతనికి తెలుసు. అభ్యంతరకరమైన పనులేవీ చెయ్యకుండా, ఏదైనా చేసినా బాగుండునని ఆడపిల్లలకు అనిపించేదాకా తెచ్చేవాడు.

లక్ష్మిని చూడగానే వాసు మంచి ఆటవస్తువు – అట్టే గడుసుతనమూ, గొడ్రతనమూ లేనిది – దొరికిందని కనిపెట్టాడు. అతను లక్ష్మిని ఒంటరిగా చిక్కించుకొనటానికి ఏ ప్రయత్నమూ చెయ్యలేదు. వాళ్ళిద్దరూ ఉన్నచోటనల్లా వాసు తమ్ముడు పదమూడేళ్ళవాడు ఉంటూనే వచ్చాడు. లక్ష్మి ఈడు ఆడపిల్లలంతా ఆ కుర్రాడికి రంభలల్లే ఉండేవాళ్ళు. వాళ్ళు పక్క గదిలో ఉన్నా కూడా వాడికి ఆ మాట తలుచుకుని ఆనంద పారవశ్యం కలుగుతూండేది.

ప్రకాశమూ, నాగమ్మా ఘర్షణ పడుతున్న సమయంలో వాళ్ళు ముగ్గురూ మేడమీదికి యెక్కుతున్నారు. వాసు తమ్ముడు గబ గబా పైకి వెళ్ళాడు. వాసు మధ్యలో ఆగి, "నీకూ నాకూ ఒక మెట్టెత్తువార" అన్నాడు లక్ష్మితో. అది రుజువు చెయ్యటానికి లక్ష్మిని మెట్టుపైన నిలబెట్టి, "అంత వార లేదా" అంటూ తన నెత్తినా, లక్ష్మి నెత్తినా చెయ్యిపట్టి చూసుకున్నాడు.

ఈ ఎత్తులు చూసుకోవటం లక్ష్మి ప్రాణానికి చాలా రొమాంటిక్‌గా ఉంది.

"నువు పూసుకున్న సెంటేమిటి?" అన్నాడు వాసు.

"నేనేమీ పూసుకోలేదే?" అన్నది లక్ష్మి ఆశ్చర్యంగా.

"అబద్ధం... ఏదో ఎరిగిన సెంటే..." అంటూ వాసుముందు గాలివాసన చూసి తరవాత లక్ష్మిని భుజం దగ్గిరా, మెడ దగ్గిరా, చెంపమీద వాసన చూశాడు. 'సెంటనుకున్నాను సుమా. నీ వొళ్ళే మంచివాసన!" అన్నాడు.

లక్ష్మి నరాలన్నీ జివ్వున లాగాయి.

పై నుంచి తమ్ముడి మాటలు వినిపించాయి. వాసు లక్ష్మి పిర్రమీద తట్టి "పోదాం పద, గోపాలుగాడు అరుస్తున్నాడు" అన్నాడు.

లక్ష్మికి వాసు తమ్ముడిమీద మండిపోయింది. "వీడోడూ!" అనుకున్నది. తన శరీరభాగాలేవైతే వాసును స్పృశించాయో అవన్నీ బంగారైపోయినట్టు లక్ష్మి భావించింది. తాను కూడా చొరవ చేసుకుని వాసును ఏదో వంకమీద తాకింది. అతన్ని తట్టి మాట్లాడింది. మేడమీద గోడలకు తగిలించిన ఫొటోలు చూసేటప్పుడు అతన్ని ఆనుకుని నిలబడింది. తన వెనకగా నిలబడిన లక్ష్మిని వాసు చాలాసార్లు మోచేత్తో నొక్కి మాట్లాడాడు.

నాగమ్మ తన కూతురు చాలాసేపు కనిపించకపోయేసరికి కొంప మునిగిపోయినట్టు "లక్ష్మి ఏదీ? ఎక్కడా కనిపించదేం?" అన్నది ఏ ఒకర్నీ ఉద్దేశించకుండా.

"పిల్లలు పైన చేరినట్టున్నారు" అన్నది సత్యవతమ్మ. ఆవిడ వాసునూ, గోపాలునూ కేకలు పెడితే ఇద్దరూ పలికారు.

"అమ్మ పిలుస్తున్నదెందుకురా?" అన్నాడు వాసు.

కనుక్కొస్తానంటూ వాసు తమ్ముడు శరవేగంతో కిందికి వెళ్లాడు.

వాసు లక్ష్మికేసి తిరిగి "మనం స్నేహితులమౌనా కాదా?" అన్నాడు. లక్ష్మి ఔనన్నది. "ఐతే మన మధ్య ఒక రహస్యం ఉండాలి, చెబితే దాస్తావా?" అన్నాడు. లక్ష్మి దాస్తానన్నది గాని ఆమె కేదో భయం పుట్టుకొచ్చింది.

"ఎవరికీ చెప్పకూడదు! చెబితే చెడ్డ ఒట్టు! సరేనా?" అన్నాడు వాసు. సరేనన్నది లక్ష్మి.

"ఇదీ రహస్యం" అంటూ వాసు లక్ష్మిని తనకేసి లాక్కుని ముద్దు పెట్టుకోబోయాడు. లక్ష్మి మూతి గట్టిగా బిగించింది. వాసు లక్ష్మి అంకిళ్లు నొక్కి మూతితెరిచి చాలాసేపు ముద్దు పెట్టుకున్నాడు. లక్ష్మి గుండెలు పగిలినంత పని అయింది.

4

పురుషోత్తంగారింటో పెళ్లి హడావుడి చాలా జాస్తిగా ఉంది. లంకంత ఇల్లున్నా కూడా వచ్చిన బంధువులకే చాలలేదు. కొందరు అతిథులను దూరాన ఉన్న ఒక స్కూలు భవనంలో విడిది చేయించాడు. ఇల్లుకన్నా స్కూలే బాగున్నది. పెళ్లివారింటికి రావటానికీ పోవటానికీ ఒక వాన్ ఏర్పాటు చేశారు.

పెళ్లిళ్లకు బయలుదేరేవాళ్లు తాము మాత్రమే అతిథులైనట్టూ ఆతిథ్యం ఇచ్చేవాళ్లు తమను గురించే ఆలోచించేటట్టూ ఊహించుకుంటారు. నదులు అలాగే ఎంతో కీర్తినీ, ఖ్యాతినీ మోసుకుని సముద్రం కేసి పోతాయి. సముద్రంలో చేరగానే వాటి వ్యక్తిత్వం కాస్తా రూపుమాసిపోతుంది. గొప్పవాళ్ల ఇళ్లలో పెళ్లిళ్లకు వెళ్లినవారి సంగతీ అంతే.

పురుషోత్తం వచ్చినవాళ్లను చూశాడు. పలకరించాడు. కాని మాట్లాడలేదు. మాట్లాడే అవకాశం లేదు. ఆయనకు ఏదో చెప్పటానికో అడగటానికో అయిదారుగురు అనుక్షణమూ

ఉంటూనే ఉన్నారు. వాళ్లు కార్యకర్తలు. వాళ్లతో మాట్లాడ్డం మాని అతిథులతో కబుర్లు చెబుతూ కూచుంటే పనులు ఆగిపోతాయి.

"ఏమోయ్ ఉత్తమ పురుషా?" అని వెంకటనారాయణ పలకరించగానే పురుషోత్తం నవ్వి, "ఓహో! వచ్చారా? ఇంకెవరు – ఇదుగో బాలన్, వాన్‌లో వీళ్లందరినీ స్కూలు బిల్డింగ్‌లో చేర్చి వాళ్ల స్నానాలూ, ఫలాహారాలూ చూడు!" అన్నాడు.

విడిదిలో ఆడవాళ్లంతా ఒకచోటా మగవాళ్లంతా ఒకచోటా చేరారు.

"రామ రామ! ఈ ఆడవాళ్ల గదికేసి పోవటానికి లేకుండా ఉంది. పెట్టెలన్నీ అక్కడ పెట్టుకున్నారు. ఏ క్షణాన్నైనా వెళ్లి తొంగిచూడు, సెన్సారువాళ్లు కత్తిరించి పారేసిన హాలీవుడ్ ఫిల్ము దృశ్యం కనిపిస్తుంది. ఎవరో ఒకరు చీర విప్పుతూనో, చీర కట్టుతూనో ఉంటారు!" అన్నాడొక విట్.

"అసలిటువంటి పెళ్లిళ్లకు రానేకూడదు. చూడరాదూ, మనకు హోస్టు పురుషోత్తంగారు కాదు. ఎవరో బాలన్‌ట – వాడూ! మనం చెప్పుకునేదంతా వాడికి చెప్పుకోవాలి. వాడు కసిరినా పడాలి! ఇది పెళ్లి విడిదైతే దీనికీ ధర్మసత్రానికీ తేడా ఏమిటి?" అన్నాడు ఒక సినిక్.

"బాగా చెప్పావు. ఇంతదూరం పడిరావటం రైలు ఛార్జీలు దండగ. ఆ డబ్బు మనియార్డరు చేసి వధూవరులకు కట్నం కింద పంపినా ఫలంపాటు! రైళ్లను పోషించటమేమిటి?" అన్నాడు మరొక సినిక్.

"రావలసిందేననుకో. నలుగురూ కలుసుకునేటందుకు వస్తాం. కాని అది లేకపోయినాక రావటం అనవసరం. మన కుటుంబాలతో పడి వచ్చాము. రేపు మన ఆడవాళ్లెవరన్నా వీధిలో కనబడితే పురుషోత్తంగారి భార్య గుర్తించలేదు. మన పిల్లలు కనిపిస్తే పురుషోత్తంగారు గుర్తించలేరు. దొడ్డి సంభావనకు వెళ్లే వాళ్లు చూడూ బ్రాహ్మలు, మనమూ అంతే. బసలో ఉండటం, వానులో వెళ్లటం, మందలోపడి తినటం, పెళ్లయాక వస్తామని కూడా చెప్పకుండా నెత్తిన గుడ్డ వేసుకు పోవటమూ."

"అతిథులందరూ మనలాగే ఉంటారనుకునేరు. ఇందులో ఏ క్లాసూ, బీ క్లాసూ, సీ క్లాసూ, డీ క్లాసూ ఉన్నాయి. ఏ క్లాసూ వాళ్లను పురుషోత్తంగారు స్వయంగా పరామర్శిస్తారు. వాళ్ల పిల్లా పీచూ, వీళ్ల పిల్లా పీచుతో కలిసి పోతుంది. ఏ క్లాసు అతిథులకు ఇది చిన్నతరహా పెళ్లల్లేనే ఉంటుంది. మనవంటి రిఫ్‌రాఫ్‌కీ ఇది పెద్దయింటి పెళ్లి."

వీళ్ల సంభాషణలు వింటుంటే వెంకటనారాయణకు మండిపోయింది. వాళ్లు పురుషోత్తానికి ఎంత దగ్గిర స్నేహితులో ఎంత దూరపు బంధువులో ఆయన ఎరగడు. వాళ్ల ధోరణి చూస్తే వాళ్లెందుకు వచ్చినదీ కూడా ఆయనకు అర్థం కాలేదు. బహుశా వీళ్లు పురుషోత్తం గొప్పతనం చూసి, ఆ కీర్తి పంచుకుందామని వచ్చి ఉంటారు.

అంతేగాని పురుషోత్తం మీద అభిమానంతో కాదు. తాను అతిథిననే భావం వెంకటనారాయణకు ఏ కోశానా లేదు. ఈ పెళ్లి సమయంలో తన స్నేహితుడి ఆనందం పంచుకోటానికి తాను వచ్చాడు గాని అతనికి అగ్నిపరీక్ష పెట్టటానికి కాదు.

ఈ మూకను వదిలి దూరంగా పోదామనే ఉద్దేశంతో వెంకటనారాయణ లేచి, ప్రకాశం కేసి చూసి తల ఊపాడు. ప్రకాశం కూడా లేచాడు. ఇద్దరూ స్కూలు కాంపౌండు వాకిలిదాకా పెళ్లి నడకలు నడుస్తూ వచ్చేసరికి, పట్టాభి ఎదురయ్యాడు.

"అరె, దుష్టచతుష్టయంలో నాలుగోవాడు! నువ్వెక్కణ్నుంచి ఊడిపడ్డావురా, పట్టాభి? నీ ఎడ్రస్ తెలీక చాలా హైరాన పడితినే!" అన్నాడు వెంకటనారాయణ.

"నే నిప్పుడు ఇక్కడే ఉంటున్నా .... పెళ్లివారింటికి పోతే మీరు వచ్చి ఈ విడిదిలో ఉన్నట్టు తెలిసింది. చాలా రోజులైంది గదా చూద్దామని వచ్చా" అన్నాడు పట్టాభి.

"కిందటిసారి నిన్ను గురించి విన్నప్పుడు చాలా చిక్కుల్లో ఉన్నావన్నారు. చిక్కులు వదిలాయా?" అని అడిగాడు వెంకటనారాయణ.

"ఆ, మీ అందరి చలవ! మా వాడు ఇంజనీరయాడు, ఉద్యోగం కూడా దొరికింది. వాణ్ని ఇంజనీరింగు చదివించటం పెద్ద ఫీటయిందనుకో. వాడు కష్టపడి మంచి మార్కులు తెచ్చుకుని నేను పడ్డ శ్రమ ఫలించేట్టు చేశాడు."

"ఇంకేం? మంచి కట్నం తీసుకుని వాడికి పెళ్లి చేసెయ్యి – లేక ఆ పని యిదివరకే చేశావా?"

"ఒరే, నా దగ్గిర డబ్బు మాట ఎత్తకు. దానికోసం నేను పడిన అగచాట్లు తలుచుకుంటే జన్మ జన్మలకూ ఆ పాపిష్టి డబ్బు మాట తలవగూడదనిపిస్తున్నది. కుక్క జన్మో, పిల్లి జన్మో యెత్తించమని దేవుణ్ని వేడుకుంటున్నాను. మా వాడికి పెళ్లి ఇంకా కాలేదు. ఏ దిక్కులేని పిల్లనో చేసుకోరా అని సలహా ఇస్తున్నాను... చాలా మంది అడిగారు. పురుషోత్తం నీకు చిన్ననాటి స్నేహితుట్ట గదా, కూతుర్ని మీవాడికిచ్చి చెయ్యలేకపోయాడా అని. అర్థం లేని ప్రశ్న. తెలియకనో, కొక్కిరింపుగానో జనం అటువంటి ప్రశ్నలు వేస్తారు" అన్నాడు పట్టాభి.

"చాలా రోజులైంది. మన ఆడంగులను కూడా చూద్దువుగాని రా!" అంటూ వెంకటనారాయణ పట్టాభిని లోపలికి తీసుకొచ్చాడు.

పట్టాభి ప్రకాశం పక్కకు వచ్చి "ఒరే ప్రకాశం, ఒక్క విషయం నీకు సంతోషంగా చెప్పనా?" అన్నాడు ఏదో తలుచుకుని నవ్వుతూ.

"ఏమిటది?" అన్నాడు ప్రకాశం.

"మా వాడు ఇంజనీరు కావటానికి నువే కారణం!" అన్నాడు పట్టాభి.

ప్రకాశం బిత్తరపోయి "అదేమిట్రా?" అన్నాడు.

"వాడయిదేళ్లవాడో ఏమో అయి ఉండగా బెజవాళ్లో మా యింటికొచ్చావు జ్ఞాపకముందీ?"

"ఆc."

"వాడు కర్రలూ, మేకులూ తెచ్చి ఏవేవో చెయ్యటానికి ప్రయత్నించటం చూసి, 'వీడో చిన్న ఇంజనీర్లా ఉన్నాడేంరా!' అన్నావు గుర్తుందా?"

ప్రకాశం ఆలోచించి "నాకేమీ జ్ఞాపకం రావటంలేదే" అన్నాడు.

"అన్నావులే! ఆ మాట వాడి మనసులో సన్నని మర్రి విత్తనంమల్లే నాటుకుని మహా వృక్షమయిందనుకో! ఈ సంగతైనా వాడు ఎప్పుడన్నాడో తెలుసా? ఇంజనీరింగు సీటు వచ్చినాక అన్నాడు."

"ఆc, అదంతా వాడి భ్రమ!" అన్నాడు ప్రకాశం. కాని లోలోపల అతనికి పట్టాభి కొడుకు సెంటిమెంటు చూచి ఆశ్చర్యం వేసింది. ఆనందం కూడా కలిగింది.

"ఇది నా కూతురు లక్ష్మి. మిగిలిన పిల్లల్ని తీసుకురాలేదు. ఇంకా నలుగురున్నారు – కుచేల సంతానం" అన్నాడు ప్రకాశం.

"నీ పిల్లలేర్రా?" అన్నాడు పట్టాభి వెంకటనారాయణతో.

"అదుగో ఈ అరటిక్కెట్టు నా కూతురే. మగపిల్లలిద్దరూ పెళ్లివారిల్లు పట్టుకు వేళ్లాడుతున్నారు. రాత్రి ముహూర్తమయిందాకా రారుట."

"ఏవండీ, జ్ఞాపకం ఉన్నానా? నమస్కారం" అన్నది సత్యవతమ్మ పట్టాభితో.

"అయ్యో, జ్ఞాపకం లేకపోవటమేమిటీ? కాపరానికొచ్చిన కొత్తలో మా ఆవిడ సగం మాటలు మీ దగ్గరేగా నేర్చుకుందీ?" అన్నాడు పట్టాభి.

సత్యవతమ్మ ఆడంగి కబుర్లేవో కాసిని చెప్పి ఏదో వంకన జారుకుంది.

ప్రకాశం మొహంలో ఆత్మవిశ్వాసం లేకపోవటమూ, నాగమ్మ మొహం అప్పుడే ఎవరిచేతనో తిట్లు తిన్నట్టుండటమూ, ఎంతో ఉత్సాహంగా ఉండవలసిన లక్ష్మి కూడా నీరసంగా కనిపించటమూ, చిన్న పిల్లల్ని కూడా ప్రకాశం ఇంటి దగ్గిర వదిలేసి రావటమూ చూసి పట్టాభి ప్రకాశం ఆర్థిక పరిస్థితిని అర్థం చేసుకున్నాడు. వెంకటనారాయణ అతని అంచనాను బలపరిచాడు.

"ఏడుగురు శాల్తీలు, ఏ నూటయాభయ్యో వస్తుందిట. నన్నడిగితే ఒంటిపూట తినటానికి చాలదు. పై సంపాదన ఉన్నట్టు లేదు. మనిషి చిత్తుగా ఓడిపోయిన వాడల్లే కనిపిస్తాడు. అట్లాగే మాట్లాడుతున్నాడు కూడా! నిన్ను చూస్తే నువు పోరాడి గెలిచినవాడల్లే కనిపిస్తావు. మీ ఇద్దరిలోనూ చాలా తేడా ఉంది" అన్నాడు వెంకటనారాయణ.

"నేను గెలుపు లైనుకు వెంట్రుకవాసి ఇవతల పడ్డాను. వాడు అవతల పడుంటాడు. ఒరే, దారిద్ర్యంతో పోరాటం చూశావూ, మహా భయంకరమైనది. నన్నడుగు చెబుతాను. వెనుక మన సైన్సు టీచరు చెప్పేవాడు జ్ఞాపకముందా – మంచు నీటిలో తేలుతుంటే నీటికీ మంచుకూ యెంతో తేడా కనిపిస్తుందిగాని రెంటి టెంపరేచరూ ఇంచుమించు ఒకటేనని? అంతే నాకూ ప్రకాశానికీ తేడా అయి ఉంటుంది. చాలా విషయాల్లో ప్రకాశం నాకన్న తెలివిగలవాడు" అన్నాడు పట్టాభి.

కొంత తేడా పెళ్లాలను బట్టి కూడా ఉంటుందని అందామనుకున్నాడు వెంకటనారాయణ. కాని మానేశాడు. నాగమ్మ అతనికి నచ్చలేదు. ఆమె కరటక దమనకుల తరగతికి చెందినదని వెంకటనారాయణ అనుమానం. కరటక దమనకులు నయం; ఒకళ్ల కుళ్లు ఆలోచనలు రెండో వాళ్లకు చెప్పుకుంటారు – నాగమ్మ కుళ్లు నాగమ్మకే తెలియాలి.

నాగమ్మ గురించి తనకు ఏర్పడ్డ ఈ అభిప్రాయాన్ని సత్యవతి కూడా బలపరిచింది. వాసుకు ప్రకాశం కూతుర్ని చేసుకోవటం గురించి తనకు ఏ విధమైన అభ్యంతరమూ ఉండనవసరం లేదు సరేకదా, ఉత్సాహం కూడా ఉండదగిన సంగతి అయినప్పటికీ నాగమ్మ తన కొడుకుపైన ఒక కన్ను వేసిందనగానే వెంకటనారాయణకు ఆ ఆలోచన అసహ్యమనిపించింది. ఆ అసహ్యాన్ని చూసుకుని అతను భార్యతో "ప్రకాశం తన పిల్లనిస్తానని ఒకవేళ అంటే?" అన్నాడు.

సత్యవతమ్మ కాస్సేపు ఆలోచించి, "కట్నాలూ – కానుకలూ రావనుకోండి! వాటిని తగలేసిరి. పిల్ల ఇంకొంచెం అందంగా ఉంటే ఒప్పుకున్నా ఒప్పుకోవచ్చు... తీరా చేసుకుంటే, ఏం చూసి చేసుకున్నారమ్మా అని ఎవరన్నా అన్నప్పుడు ఆలోచించుకోవాలి! అంతేగా?" అన్నది.

ఆవిడ అట్లా అన్న మీదట ప్రకాశం యీ ప్రస్తావన తీసుకురాకుండా ఉంటేనే మేలనుకున్నాడు వెంకటనారాయణ. ఏదో ఒక బొంకు బొంకలేక కాదు, "ఏమో నాయనా! వాడిష్టం. వాడొప్పుకుంటే మా ఎవరి అభ్యంతరమూ ఉండబోదు. మన తరం వాళ్లకే పెద్దలు మన ఇష్టం మీద పెళ్లిళ్లు చేసినప్పుడు వాసు పూర్తిగా ఇష్టపడిన సంబంధమే చెయ్యటం విధాయకంగదా?" అనవచ్చు... కాని స్నేహితుడితో – చిన్ననాటి స్నేహితుడితో – కోపంగా మాట్లాడడమంటే వెంకటనారాయణకు కాస్త బాధ అనిపించింది.

కాకపోయినా ప్రకాశం దారిద్ర్యం వెంకటనారాయణకు అడుగడుగునా పరీక్షే అనిపించింది. "నీవు నిజంగా స్నేహితుడివే అయితే నన్ను ద్వేషించకుండా ఉండు చూస్తాం!" అని ప్రకాశం దారిద్ర్యం సవాలు చేస్తున్నది! ప్రకాశాన్ని చూసినప్పుడల్లా మంచాన పడినవాళ్లూ, అవిటివాళ్లూ, వ్యాజ్యాల్లో ఓడిపోయినవాళ్లూ జ్ఞాపకం వస్తున్నారు. నూటయాభై

రూపాయలమీద ఏడుగురు బతకటం – ఘోరం! ఘోరం! అంతకన్న ఎక్కువమంది కూడా బతుకుతూ ఉండి ఉండవచ్చు. కాని వాళ్లను వెంకటనారాయణ ఎరగడు! వాళ్లు అతనితో కోతికొమ్మంచి ఆడినవాళ్లు కారు. ప్రకాశం అటువంటివాడు కాదే... పోనీ, పాడునీడ!

లక్ష్మి పరిస్థితి భయంకరంగా ఉంది. ఆమెను ఎవరూ గమనించకపోవటం చాలా మేలయింది. ఆమెకు ఈ విడిదీ, నలుగురూ ఆడే మాటలూ, ఈ పెళ్లీ, హడావుడి అంతా కలలాగా ఉంది – వాసు ఒక్కడే మాయని సత్యం అనిపించాడు. కాని వాసు ఏడీ? అతను సినిమా తారల్లాంటి ఆడపిల్లల మధ్య హాయిగా కాలం గడుపుతున్నట్లు ఊహించుకున్నది. ఆమెకు తనమీదా, ప్రపంచం మీదా తీవ్రమైన రోత పుట్టింది. మధ్యాహ్నం అన్నం సరిగా తినలేదు. సాయంకాలం ఆడవాళ్లంతా సబ్బువేసి మొహాలు రుద్దుకుని, గరగరలాడే చీరలు కట్టుకుని అద్దాలలో చూసుకుంటూ నగలూ అవీ సర్దుకుంటుంటే 'వీళ్లందరికీ ఏమిటీ తాపత్రయం' అని ఒక చెంప అనుకున్నది. ఇంకోవంక ఆమె మనసు వీళ్లందరికన్నా మంచి బట్టలు కట్టి, మంచి నగలు పెట్టుకుని, దేవకన్యలాగా ముస్తాబు కావాలని కూడా కోరింది. అయితే ఈ కోరిక గొంతెమ్మ కోరిక. అందులో నిజం ఏమీలేదు.

"ముహూర్తానికి వేళ అవుతున్నది. బండి వచ్చింది. ముందు ఆడవాళ్లంతా ఎక్కి వెళ్లండి" అని ఎవరో కేక పెట్టారు.

అందరితోబాటు లక్ష్మి కూడా కదిలింది. బయలుదేరుతున్న వారిలో తనకన్న దిష్టిపిడతల్లే ఉన్న వాళ్లెవరన్నా ఉన్నారా అని చూసి ఎవరూ లేరని నిశ్చయించుకున్నది.

5

పెళ్లి ముహూర్తం. ముహూర్తానికి దాదాపు నాలుగు వందల మంది వచ్చారు.

"జనం బాగా వచ్చారు" అన్నాడొకాయన అందరినీ కలయజూసి.

"రాకేం. ఇరవైవేల రూపాయల బట్టలు వేసుకో. ఓ రెండు లక్షల రూపాయల కార్లు, ఓ వంద రూపాయల సెంటూ, ఓ యాభై రూపాయల పూలూ–" అన్నాడు పక్కనున్న విట్.

"పెళ్లి కొడుకు ఘోరం! పురుషోత్తంగారు అల్లుణ్ని ఎన్నుకుంది అందం చూసి మటుకు కాదు."

"పెళ్లికూతురూ అంతంత మాత్రమే."

"పెళ్లికొడుకు పక్కన రంభల్లే ఉంది!"

"ఏమైనా సినిమా పెళ్లిళ్లు చూసి మామూలు పెళ్లిళ్లు చూస్తే రక్తిగా ఉండటంలా."

"ఆ మాటన్నావు బాగుంది. ఓ పనిచేస్తే సరిపోతుంది. పెళ్లి జరిగినప్పుడల్లా సినిమా

స్టార్లను మేకప్ చేసి తెచ్చి కూర్చోబెట్టటమూ, అసలు వధూవరుల పేర్లు ఆ కాస్సేపు వాళ్లకి పెట్టటమూ, వాళ్లకో కాల్‌షీట్ డబ్బిచ్చి పంపించటమూనూ!"

"అప్పుడు పెళ్లికి ఆహ్వానాలు కూడా అవసరం లేదు. టిక్కెట్లు పెడితే జనం ఎగబడతారు. పెళ్లి ఖర్చులు పోగా తృణమో పణమో మిగలను కూడా మిగలవచ్చు."

పెళ్లి పందిరి వాతావరణంలో సన్నాయి మేళాలమధ్య పెళ్లి వాసనల ప్రవాహంలో అతి తెలివి ఆకాశానికేసి పెరిగిపోయింది.

"వీడేరా మావాడు" అంటూ పట్టాభి తన కొడుకును తెచ్చి ప్రకాశం కూచున్న చోటికి వచ్చి చోటు చేసుకుని తను కూడా కూచున్నాడు.

"భేష్! నీ పేరేమిటోయ్!" అన్నాడు వెంకటనారాయణ.

"వెంకటరావండీ" అన్నాడు పట్టాభి కొడుకు.

కుర్రాడు చూడటానికే చురుగ్గా ఉన్నాడు. చాలామంది యువకులలో చైతన్యం ఉన్నా చురుకుండదు. వాళ్ల చైతన్యం చాలా వరకు ఆనందాన్వేషణ నుంచి కలిగేది. ఏవో కొన్ని లక్ష్యాలుగల వాడిలో చైతన్యం కేంద్రీకృతమై చురుకుగా పరిణమిస్తుంది.

వెంకట్రావు అందంగా కూడా ఉన్నాడు.

"మా వాడికి ఎంతమందో సహాయం చేశారుగాని, పురుషోత్తం సహాయం చేసే అవకాశం కలగలేదు. దేనికన్నా ప్రాప్తం ఉండాలి. కనీసం ఉద్యోగమైనా పురుషోత్తం కింద దొరికితే నాకు తృప్తిగా ఉండేది. వాడి రిజల్ట్స్ తెలియక ముందే పురుషోత్తం ఇంకెవరికో ఉద్యోగమిచ్చాడు. అప్రెంటిస్‌షిప్ అవకాశం కూడా పై వాళ్లే ఇచ్చారు. పోన్లే – జరగనిదానికి అనుకోవడం వృథా" అన్నాడు పట్టాభి.

పెళ్లి కొడుకు పెళ్లి కూతురు మెడలో ముళ్లు వేస్తున్నాడు. అందరి దృష్టి వధూవరుల మీదికి మళ్లింది. బ్రాహ్మడు చేతులూపాడు. అందరూ చేతుల్లో ఉన్న అక్షింతలు వధూవరులకేసి విసిరారు. అవి చాలావరకు సభికుల నెత్తినే పడ్డాయి.

ఆ తరువాత సభికులలో టెన్షన్ తగ్గింది. కొందరు లేచారు కూడా. వీథిలో కార్లదొరా, కారు తలుపులు మూసే చప్పుళ్లూ సాగాయి. వెళ్లిపోయే వాళ్లు ఇంకా బయలుదేరని వాళ్లతో వస్తామని చెబుతున్నారు. కొద్దిమంది బోనుల్లోంచి తప్పించుకున్న సర్కస్ జంతువులల్లే గబగబ వెళ్లిపోతున్నారు. ఇదంతా చూసి ఆనందించిన వాడు వెంకటనారాయణ ఒకడే.

ఇంజనీరు వెంకట్రావు జేబులోంచి సిగరెట్టు తీసి అంటించాడు.

"ఒరే, నీ కొడుకు నీ ఎదటే సిగరెట్లు కాల్చేస్తున్నాడే?" అన్నాడు వెంకటనారాయణ.

"చాటుగా కాలిస్తే బాగుంటుందంటావా? నాక్కూడా ఒకటివ్వరా, వెంకటనారాయణ కూడా కాలుస్తాడు" అన్నాడు పట్టాభి.

వెంకట్రావు సిగరెట్టు పెట్టెమీద నిప్పుపెట్టి పెట్టి రెంటినీ సర్క్యులేషన్‌లో పెట్టాడు.

దాదాపు వచ్చిన వాళ్లంతా వెళ్లిపోయారు. పురుషోత్తం ఖాళీ కుర్చీల మధ్య రిలాక్సయి కూచుని ఉన్న చిన్ననాటి స్నేహితులకేసి వచ్చాడు.

"పెళ్లి చేసి చూస్తున్నావు! ఎట్లా ఉంది బరువు?" అన్నాడు పట్టాభి పురుషోత్తంతో.

"ఆఁ నాకేముంది? ఉన్న పని అందరికీ పంచేసి పై పెత్తనం మటుకు చేస్తున్నా... బసలో సౌకర్యంగా ఉందా? అటుకేసి రావటానికైనా పడలా" అన్నాడు పురుషోత్తం.

"బాగానే ఉంది. చిన్న చిన్న ఇబ్బందులుంటే సరిపెట్టుకుపోతారు!" అన్నాడు ప్రకాశం.

"నువు స్నేహితుడివి గనక ఆ మాటన్నావు. ఎవరూ సరిపెట్టుకుపోరు ప్రకాశం! ఇంట్లోకన్న పదింతలు బాగా జరక్కపోతే తిట్టేస్తారు. పెళ్లినాడు మటుకు పెళ్లిపెద్దకు అందరూ అల్లుళ్లే అనుకో! మనం ఎంత జాగ్రత్తగా ఉన్నా ఏదో లోపం జరక్కపోదు."

"మన దుష్ట చతుష్టయం చాలా కాలానికి కలుసుకున్నాంరా!" అన్నాడు వెంకటనారాయణ.

"నిజమే సుమా! మనం తీరిగ్గా కూచుని పాత కబుర్లు చెప్పుకోవాలి. మీ రెవరూ ఈ పూట బసకు వెళ్లకండి. ఇంకో గంటలో భోజనాలు రెడీ అవుతాయి. కలిసి భోం చేద్దాం" అన్నాడు పురుషోత్తం.

అతను ఒక ఖాళీ కుర్చీలో కూచుని తన వియ్యాలవారిని గురించి వివరాలు చెబుతుండగా ఎవరో పిలిచారు.

మిగిలిన ముగ్గురూ కబుర్లలో పడ్డారు.

"స్నేహితులను గురించి నేనెప్పుడూ తెగ ఆలోచించుకుంటా. కవిగాళ్లు ప్రేమను గురించి కోసే కోతలకన్న స్నేహంలో ఇంకా ఎక్కువ విశేషం ఉందనిపిస్తుంది. నీతో ఇరవై ఏళ్లు కాపరం చేసి, నీ కష్టసుఖాలన్నీ పంచుకుని, పిల్లలతో నిన్ను కట్టేసుకున్న పెళ్లాం కన్న ముప్ఫై ఏళ్ల క్రితం చూసిన స్నేహితుడెక్కువ అనిపిస్తాడు. ఎందుకు? ఎంత ఆలోచించినా స్నేహబంధం నా కర్థం కాలేదు" అన్నాడు పట్టాభి.

"స్నేహంలో స్వార్థం లేకపోవటం చేతనేమో?" అన్నాడు ప్రకాశం.

"స్నేహంలో స్వార్థం లేదంటే నేను ఒప్పుకోను. నా కేదన్నా అవసరం పడితే మొట్టమొదట స్నేహితులను అడిగి వాళ్లవల్ల కాకపోతే ఇంకొకరి దగ్గరికి పోతాను" అన్నాడు వెంకటనారాయణ.

"స్నేహితుడు సహాయ పడలేకపోతే నువ్వు అపార్థం చేసుకుంటావా?" అన్నాడు పట్టాభి.

"స్నేహితుడైనవాడు సహాయం చెయ్యగలిగుండి చెయ్యలేదన్న ఆలోచన ఎట్లా తట్టుతుంది? తట్టితే స్నేహమే కాదు" అన్నాడు వెంకటనారాయణ.

"అందుచేత స్నేహానికి ముఖ్యం స్వార్థం లేకపోవటం కాదు - స్వార్థాల మధ్య పరస్పర ఘర్షణ లేకపోవటం అయుండొచ్చు. ఏమంటావ్?" అన్నాడు పట్టాభి ప్రకాశంతో.

"అట్లా అయితే నేను స్నేహాన్ని ఎన్నడూ ఉపయోగించుకోలేదు. హామ్లెట్ పొలోనియస్‌గాడు స్నేహాన్నీ డబ్బునూ గురించి చెప్పిన సలహా నా బుర్రకెక్కిపోయింది. డబ్బు స్నేహాన్ని పాడుచేస్తుందని నమ్మి ఏనాడూ స్నేహితులను యాచించలేదు. ఆ పని చేస్తే నేనింత కష్టాలు పడకపోదునేమో!" అన్నాడు ప్రకాశం.

అతనన్న మాటలు ఆ సందర్భంలో బరువైనాయేమో మరి, కాస్సేపు ఎవరూ మాట్లాడలేదు. కాస్సేపుండి ప్రకాశమే "నేను చేసినది తప్పు కాదేమోలే. ఈనాటి ప్రపంచంలో అన్నిటికన్నా డబ్బు శక్తి గలది. దానికీ స్నేహానికీ పోటీ పెట్టటం మంచిది కాదు" అన్నాడు.

"ఒరే, స్నేహానికి అన్యాయం చేస్తున్నావు!" అన్నాడు పట్టాభి.

"నువ్వా కష్టాలు పడ్డవాడివే! నాకు ఏ స్నేహితుడు యే ఆపత్సమయంలో ఆదుకున్నాడో చెప్పు. నేను కూడా నీ దారికే వస్తాను" అన్నాడు ప్రకాశం.

"ఏ స్నేహితుడూ సహాయం చెయ్యకుండానే నాకు జరిగిందనుకున్నావుట్రా, ప్రకాశం! చాలాసార్లు చాలామంది సహాయపడ్డారు. ఇంకా ఎక్కువగా సహాయపడలేదంటే అందుకు కారణం అశక్తతే ననుకోవాలి గాని, వెంకటనారాయణన్నట్టు, స్నేహితులు సహాయం చెయ్యగలిగి ఉండి కూడా చెయ్యలేదనుకోరాదు. అలా అనుకోవటం స్నేహపాత్రత కాదు."

"పట్టాభీ, నేనొక్కటి అడుగుతాను చెప్పు. నువ్వు సంసారంలో స్థిరపడ్డాక మంచి స్నేహితులను ఎంతమందిని సంపాదించావు?" అని అడిగాడు ప్రకాశం.

పట్టాభి కొంచెం ఆలోచించి, "ఎక్కువమందిలేరు. ఎందుకిలా అడిగావు?" అన్నాడు.

"కొద్దిమంది ఉన్నారనుకుందాం. నీకు స్నేహితుల ఆలోచన రాగానే వాళ్లేనా జ్ఞాపకం వచ్చేది?"

"కాదు, చిన్నప్పటి స్నేహితులే జ్ఞాపకం వస్తారు."

"మనం స్నేహం చేసే శక్తి చిన్నతనంలో ఉన్నట్టుగా పెద్దయితే ఉండదు. బాగా ఆలోచించి చూడు. నాకీ ఇరవై ఏళ్లలో గాఢమైన స్నేహం ఒక్కటి కూడా లేదు. ఇష్టమైనవాళ్లు దొరికారనుకో. నిజంగా మాయకుండా ఉన్నవి చిన్నప్పటి స్నేహాలే... పెద్దయి సంసారాలు మీద పడ్డాక మనస్సులు పెళుసెక్కుతాయి. వాటికి స్వేచ్ఛ ఉండదు. జీవితం హరించేస్తుంది. పెళ్లాలు హరించేస్తారు. ఈ ఒత్తిడి మధ్య చిన్ననాటి స్నేహాలు ఫాసిలైజయి చెక్కు చెదరకుండా నిలిచిపోయి, ఏళ్లు గడిచినకొద్దీ అద్భుతంగా కనిపిస్తాయి. ముసలితనంలో పుట్టుకొచ్చే

కామంలాగా స్నేహపాత్రత మనలో తగ్గినకొద్దీ చిన్ననాటి స్నేహాలను గురించి యావ – నోస్టాల్జియా – జాస్తి అవుతుంది. అది మనలో గాఢంగా ఉండబట్టే మనం నలుగురమూ ఇవాళ ఇక్కడ కలిశాం. స్నేహం మీద ఒక విధమైన కమ్యూనిజం నిర్మించవచ్చునంటే నేను నమ్మను – కమ్యూనిజం మీద స్నేహాలు నిర్మించ వచ్చునేమోగాని!" అన్నాడు ప్రకాశం.

వెంకటనారాయణ లాగా ప్రకాశానికి తేలికగా మాట్లాడే అలవాటు లేదు. మాట్లాడటం అతనికి శ్రమతో కూడినపని. అతని ప్రమాణాలనుబట్టి ఇది పెద్ద సంభాషణ. దీంతో తలనొొచ్చినట్టయి నుదురు నొక్కుకున్నాడు.

"నువు బొత్తిగా సినిక్‌వైపోయావురా ప్రకాశం! అయినా నిన్ను తప్పు పట్టను. నా స్థితేమిటంటే – ఇవాళ నాకు స్నేహంలో నమ్మకం పోయిందో ఇక నమ్మేటందుకేమీ లేదు. నేను దాన్ని జీవితానికి గీటురాయిగా పెట్టుకున్నాననుకో. నేను నా పెళ్లాంతోనూ కొడుకుతోనూ స్నేహం చేసుకున్నాకే మా మధ్య ఎటువంటి రిజర్వేషన్సూ లేవు. అది అలా ఉంచి, నాకు తగిలే ఏ మనిషయినా సరే, ముందు స్నేహపాత్రుడవునా కాదా అని ఆరా తీస్తా. నాకే స్నేహితుడు కానక్కర్లా, ఎవరికి స్నేహితుడైనా సరే చాలు. స్నేహపాత్రుడైనవాడి రాజకీయాలేవి, వాడి సోషల్ ఐడియాసెలాంటివి అని ఆరా తీస్తా. స్నేహితులు లేని వాళ్లను గురించి కూడా ఇలాగే ఆరా తీస్తా. చాలా ఇంటరెస్టింగ్ రిజల్ట్స్ కనిపిస్తున్నాయి. ఎప్పుడో బయట పెడతా, జీవితంలో డబ్బుకు శక్తి హెచ్చున్నావే. ఆ శక్తి ఆటే మంచి ధోరణులు కలిగించటంలా. అంతో ఇంతో స్నేహమే మనుషుల్లో మంచితనం దక్కించి ఉంచుతున్నది; డబ్బు కచ్చితంగా మనుషుల్ని తినేస్తున్నది" అన్నాడు పట్టాభి.

ప్రకాశం విషాదంగా నవ్వి, "నేను జీవితంలో చెడ్డభాగమే చూస్తున్నానంటావు? కావచ్చు. చెప్పాను గదా నేను ఓడినవాణ్ని!" అన్నాడు.

భోజనాల దగ్గిర వెంకటనారాయణ పురుషోత్తంతో, "మనం ప్రకాశం సంగతి కాస్త విచారించాలిరా. పెద్ద సంసారం. చచ్చు జీతం. పిల్ల పెళ్లికి ఎదిగొొచ్చింది. కొడుకు చేతికంది రావటానికి కనీసం ఇంకా పది పదిహేనేళ్లు పట్టేట్టుంది" అన్నాడు.

"బడిపంతులు కాదూ? ఎంత జీతం?" అన్నాడు పురుషోత్తం.

"నూటయాభై."

"కనీసం మూడొందలన్నా లేందీ ఈ రోజుల్లో – ఎవరయ్యా వడ్డనా? స్వీట్లు మళ్లీ తీసుకురారా?" అన్నాడు పురుషోత్తం.

"అందరూ చందాలు వేస్తారా ఏమిటి? అలాటిపని చెయ్యకండి. ఆ దశ కూడా వచ్చినప్పుడు చూద్దాం" అన్నాడు ప్రకాశం.

"ఒరే, నువు మాట్లాడకు. చందాలే వేస్తామో, ఏం చేస్తామో, చేసేది మేమూ! తెలిసిందా?" అన్నాడు వెంకటనారాయణ.

"చందాలేమిటి కానీ... ప్రకాశం సమస్య ప్రధానంగా డబ్బు సమస్యే" అన్నాడు పురుషోత్తం.

ప్రకాశం పట్టాభి కేసి, "స్నేహం సమస్య కాదు. చూశావా!" అన్నట్టు నవ్వాడు. కాని ఆ నవ్వు పట్టాభి కర్థం కాలేదు.

"ఈ గొడవ అయిపోనీ. ప్రకాశం సంగతి తప్పక ఆలోచిద్దాం" అన్నాడు పురుషోత్తం ఆత్మవిశ్వాసంతో.

6

తమ గొడవల్లో మునిగిపోయి ఉండేవాళ్లు ఇతరుల రహస్యాలను సులువుగా తెలుసుకోలేరు. అది అనుమానం మనుషులకే సాధ్యం. తన కూతురు లక్ష్మి ఏదో మానసిక వ్యథ పొందుతున్నట్టు నాగమ్మ విడిదిలోనే పసికట్టింది. పసికట్టిందేగాని, విషయమేమిటని కూతుర్ని అడగలేదు. "తండ్రి పోలిక! ఉత్త ఏడుపుగొట్టు! ఏ స్వల్ప విషయానికైనా లోలోపల కుమిలిపోతారు తండ్రీ కూతుళ్లు!" అనుకుంది.

ముహూర్తమప్పుడు కూడా నాగమ్మ లక్ష్మిని ఓ కంట కనిపెడుతూనే ఉంది. లక్ష్మి మొహాన ఏ విధమైన ఆనందచ్ఛాయలూ లేవు. లక్ష్మి ఎవరికేసి చూస్తుందో దాన్ని బట్టి ఏమన్నా విషయం బయటపడుతుందేమోనని నాగమ్మ ఆలోచించింది. లక్ష్మి ఎవరికేసీ చూడలేదు – వధూవరులకేసి తప్ప. వరుడికి వీలయినంత దగ్గిరలో తారట్లాడే వాసును లక్ష్మి చూస్తున్నదని నాగమ్మ వంటి అనుమానం మనిషికి కూడా తట్టలేదు. ఆడంగిరేకులవాడి కింద ఎప్పుడో జమకట్టేసింది. తనకు ఎవరిని గురించిగాని ఒక దృఢమైన భావం కలిగితే లోకమంతా అదే భావంలో ఉన్నదని ఆమెకొక భ్రమ ఉన్నది; ఆ భ్రమ ఎన్నిసార్లు అనర్థాలు తెచ్చిపెట్టినా దాన్ని ఆవిడ పట్టుకు వేళ్లాడుతూనే ఉంది.

ఆఖరు ఛాన్సు నాగమ్మకు రిసెప్షన్‌లో దొరికింది. ఈసారి లక్ష్మి ఒక మూల పాతుకుపోక అటూ ఇటూ స్వేచ్ఛగా తిరిగింది. చాలాసార్లు వాసు దృష్టిని ఆకర్షించ యత్నించింది. వాసు తనను తప్పించుకు తిరుగుతున్నాడని నమ్మకంగా తెలుసుకున్నాక తల్లిపక్కన కూచుని మరి కదల్లేదు. నాగమ్మకు కూతురి పరిస్థితీ అర్థం కాలేదు. రహస్యం బయటపడలేదు.

రిసెప్షన్‌లో ఒక తమిళ గాయకుడు పాడాడు. దాదాపు ఎవరూ వినలేదు.

స్నేహితులైన పట్టాభి, వెంకటనారాయణ, ప్రకాశం, పట్టాభి కొడుకు వెంకట్రావు, అతని మిత్రులూ ఒకచోటే కూచున్నారు. వాళ్లు సంగీతం విన్నారో లేదోగాని సంగీతం గురించి మాట్లాడుకున్నారు.

"తెలుగు కృతులు ఈ అరవ్వాళ్లు పాడుతుంటే వినలేం" అన్నాడు వెంకటనారాయణ.

"కృతుల మాటకేం గానీండీ, కర్నాటక సంప్రదాయం అరవ్వాళ్లకి పట్టుబడలేదు" అన్నాడు వెంకట్రావు.

"నీకీ అరవపాట నచ్చుతుందిటోయ్" అన్నాడు ప్రకాశం.

"బాగా నచ్చుతుంది. ఈ పాడే ఆయన చూడండి. పెద్ద పేరున్నవాడు కాడుగాని రాగం ఎంత ముచ్చటగా అంటున్నాడో చూడండి. ఈ పాట పాడగల వాళ్లు ఈ పట్నంలో కనీసం రెండువేల మంది ఉంటారని నా నమ్మకం. అందరూ పాటకచ్చేరీలు చెయ్యరు, కొందరు గుమాస్తాలుగా ఉన్నారు" అన్నాడు వెంకట్రావు.

"వీళ్లకి రాగమూ, తాళమూ ఉన్నాయి. కాని భావం తక్కువ. ఈ కర్నాటక సంగీతాన్ని చివరకు అరవ్వాళ్లే ఖూనీ చేసేస్తారు చూస్తూండు" అన్నాడు వెంకట్రావు పక్కన కూచున్న మిత్రుడొకడు.

"భావం ఏమోగాని పాటలో సుఖం కోసం ప్రయత్నిస్తే బాగుణ్ను. వీళ్లకి సుఖమైన పాటలో నమ్మకం లేదు" అన్నాడింకో మిత్రుడు.

"మీ నాన్న పక్కన కూచున్న అబ్బాయెవరే?" అన్నది నాగమ్మ, లక్ష్మితో.

"ఏమో నాకు తెలీదు" అని కసిరింది లక్ష్మి. ఆ కోపం తల్లిమీద కాదు, వాసుమీద.

నాగమ్మ ఓడిపోయింది. బసకు తిరిగి వచ్చినాక ఆమె కూతుర్ని "ఎందుకే అట్లా ఉన్నావూ?" అని లాలూచీగా అడిగింది.

లక్ష్మి చాలాసేపు ఏమీ లేదని దబాయించి. చివరకు "వాసుకెందుకో నామీద కోపం వచ్చింది... రైల్లో కూడా సరిగానే ఉన్నాడు. రైలు దిగినప్పణ్నుంచీ నాకేసి చూడడు, పలకరించినా పలకడు" అన్నది ఏడవటం తరువాయిగా.

"ఇంతేకదా?" అన్నది నాగమ్మ. లక్ష్మి చెప్పనిది ఆమెకర్థమైపోయింది.

వీలు చిక్కగానే నాగమ్మ తన మొగుడితో "మీ కూతురికి ఉన్నట్టుండి ప్రేమ పుట్టుకొచ్చిందండోయ్ - వెంకటనారాయణ గారబ్బాయి వాసుమీద!... సంబంధం దొరికిపోయింది. తాంబూలాలు పుచ్చుకోవటమే తరువాయి" అన్నది.

ఆవిడ వాసును చూసినప్పుడు చిన్న 'టిక్' పెట్టి ఉంచింది. లక్ష్మితో అతను స్నేహంగా ఉండటం చూసి ఇంకో 'టిక్' కలిపింది. కాని తరవాత వాసు లక్ష్మి విషయం ఏమీ పట్టించుకోకపోవటం చూసి, "అడారి వెధవ!" అనుకుని టిక్కులు తుడిపేసుకుంది. వాళ్లిద్దరి మధ్యా చిన్న ప్రణయ కలహం ఏదో వచ్చింది. ఎండుగడ్డి మంట. క్షణంలో చల్లారుతుంది. వెంకటనారాయణ చూస్తూ చూస్తూ తమను కట్నం అడుగుతాడా? ఇద్దరికీ ముడిపెట్టేస్తే ఒక పెద్ద బెడద తీరుతుంది. ఈ పెళ్లి వేడిలోనే ఆ పెళ్లి కూడా ఖరారు కావడం మంచిది.

ప్రకాశం నాగమ్మ చెప్పిన మాట విని కొద్దిగా ఆశ్చర్యపడ్డాడు. తన స్నేహితుల కొడుకులలో వాసుకన్న వెంకట్రావు ఎన్నో రెట్లు యోగ్యుడుగా కనిపించాడాయనకు. వాసు గురించి ఆయనకు ఏ అభిప్రాయమూ కలగలేదు. అటువంటి నిరాకారులైన యువకులు ప్రపంచంలో కొల్లలు. అయినా లక్ష్మి వాణ్నే చేసుకుంటానంటే చేసుకోనీ.

ప్రకాశం లక్ష్మిని ఇవతలికి పిలిచి "వాసును చేసుకోవాలని ఉందిటే... ఉంటే చెప్పు. వెంకటనారాయణ నడిగి ఔననో, కాదనో అనిపిస్తా. ఏదో ఒకటి తేలిపోతే మంచిది... మాట్లాడవేం? అక్కర్లేకపోతే చెప్పెయ్యి" అన్నాడు.

లక్ష్మి తల వంచుకుని బలవంతాన, "అడుగు" అన్నది.

ప్రకాశం కొంచెం సంకోచించి, "పట్టాభి కొడుకును, వెంకట్రావును చూశావా?" అన్నాడు.

చూశానన్నట్టు లక్ష్మి తల ఆడించింది.

"వాడు నీకు నచ్చలా? వాసుగాడికన్న వెంకట్రావు అన్ని విధాలా మెరుగేమో? పట్టాభి నిన్ను వాడికి చేసుకుంటాడని నమ్మకం లేదనుకో. వెంకట్రావుకు పదివేల కట్నంతో పిల్లనిస్తారు. అయినా అడగటానికేం? వాణ్ని కూడా అడగమన్నావా?"

వద్దని లక్ష్మి తల తిప్పింది.

ప్రకాశం ఆశ్చర్యపోయాడు. ఆడవాళ్ల బుద్ధి తలకిందులుగా నడుస్తుందని ఆయనకు ఏనాడో తెలుసు. లక్ష్మికి వాసుతో ఉన్న స్నేహం వెంకట్రావుతో లేదన్న సంగతి తెలీదు. మనుషులు అర్థం కాకపోవటానికి కారణాలుంటాయి మరి.

"ఏంరా, వెంకటనారాయణా? మా లక్ష్మి మీ వాసును స్వయంవరం చేసుకున్నట్టుందేమిటి? వాడి పెళ్లి విషయం ఏమిటనుకుంటున్నారు?" అని ప్రకాశం అడిగాడు.

"వాడప్పుడే పెళ్లి చేసుకోనంటున్నాడే? నా సంగతి తెలుసుగా నీకూ! వాడి యిష్టం. నేను వాడి విషయంలో ఏమీ జోక్యం కలిగించుకోను. సలహా అడిగితే మాత్రం చెబుతాను. వాడి పెళ్లి అనుకొని నానా దేశపు రాజకుమార్తెల పటాలు తెప్పించేటప్పుడు మీ అమ్మాయి పటం కూడా పంపుదువు గాని" అంటూ వెంకటనారాయణ వేళాకోళం కిందికి దింపాడు.

"పెళ్లి మాట దేవుడెరుగు. లక్ష్మిని చేసుకోవాలన్న ఉద్దేశం మీ వాడికి అసలున్నదీ లేనిదీ కనుక్కో. మా అమ్మాయికి ప్రపంచజ్ఞానం లేదు. అది కలలు కంటూన్న పక్షంలో ఆ కలలు పోగొట్టే భారం నా మీదా, మా ఆవిడ మీదా ఉంటుంది గదా" అన్నాడు ప్రకాశం.

"దానికేం భాగ్యం? కనుక్కుందాంలే!" అన్నాడు వెంకటనారాయణ.

ఆయన ప్రకాశం మనో నైర్మల్యాన్ని శంకించలేదు గాని, వాసును చూడగానే

లక్ష్మికే దురాశ కలిగిందో, లేక వాళ్లమ్మే ఆ పిల్లకు దురాశ కలిగించిందో అనుకున్నాడు. వాసు లక్ష్మివంటి పిల్లను చేసుకోడని ఆయనకు దాదాపు రూఢిగానే తెలుసు. వాడికి బాగా చదువుకున్న వాళ్లూ, ఫాషన్లు తెలిసినవాళ్లూ, కాస్త మాటకారితనం గల వాళ్లూ ఇష్టం. లక్ష్మి పాతకాలపుది.

"ప్రకాశం కూతురు లక్ష్మి అంటే నీ కిష్టమేమిట్రా? నిన్ను చేసుకోవాలని ఆ పిల్లకున్నట్టు ప్రకాశం చెబుతాడేమిటి? ఇష్టమైతే చెప్పు పెళ్లి చేసేస్తాం" అన్నాడు వెంకటనారాయణ వాసుతో.

వాసు ఆముదం తాగిన మొహం పెట్టి "దాని మొహం! నేను లక్ష్మిని చేసుకుంటానని నువ్వెట్లా అనుకున్నావు నాన్నా, కాస్త ఎంటర్‌టెయిన్ చేసేసరికి ఆ పిచ్చిది లవ్‌లో పడ్డట్టుంది" అన్నాడు.

ఈ శుభవార్త అంచెల మీద తనకు అందగానే లక్ష్మి కుళ్లి కుళ్లి ఏడ్చింది.

"ఇంటికెళ్లిందాకా కాస్త ఊరుకోవే!" అని తల్లి చివాట్లు పెట్టింది.

పెళ్లి హడావిడి తగ్గగానే విడిది ఖాళీ అయింది.

"మీరు నాలుగు రోజులుండి మరీ వెళ్లండి. ఇప్పుడు మా ఇల్లు ఖాళీయే గదా, హాయిగా ఉండవచ్చు" అని పురుషోత్తం తన చిన్ననాటి స్నేహితులనూ, వాళ్ల కుటుంబాలనూ ఆహ్వానించాడు.

"దుష్ట చతుష్టయం" భార్యలు ఒకరినొకరు తెలుసుకోవటానికి మంచి అవకాశం దొరికింది. వాళ్లు ఒకరికొకరు కొంచెం కూడా నచ్చలేదు. ఈ సంగతి తమ భర్తలకు విడి విడిగానే తామే చెప్పుకున్నారు. మగవాళ్లు తమ పెళ్లాలు రహస్యంగా చెప్పిన మాటలు కలబోసుకున్నారు.

"ఆడవాళ్ల మధ్య సహజ శత్రుత్వం ఏదో ఉందర్రా! అందరూ కలిసి మందల్లో ఉంటున్న కాలంలో కుటుంబాలను విభజించి రెచ్చగొట్టినది ఆడవాళ్లే అయి ఉంటారు. పెళ్లిళ్లూ, కుటుంబాలూ, అవిభక్త కుటుంబాల నుంచి విభక్త కుటుంబాలూ – ఇటువంటి ఏర్పాట్లన్నిటికీ ఆడవాళ్లే మూల కారణం కావచ్చు!" అన్నాడు వెంకటనారాయణ.

"పూర్వకాలవు సమాజాలు చీలిపోయినప్పుడు ఒక్కొక్క జట్టుకు ఆడది నాయకురాలుట. ఆవిడ పేరే ఆ జట్టంతా పెట్టుకునేదిట. అందుచేత నువ్వన్నది నిజమే కావచ్చు" అన్నాడు పట్టాభి.

"ఎప్పుడో జరిగిన దాని మాట చెబుతారేమిటి? ఈ నాడు చూడరాదూ? మొగుళ్లను బట్టి మారుతున్న ఆడవాళ్లు చాలా తక్కువ. మనమంతా పెళ్లాలను బట్టి మారిన వాళ్లమే" అన్నాడు పురుషోత్తం.

ఆయన తన భార్యతో మాటవరసగా "పాపం ప్రకాశం నూటయాభై రూపాయల మీద అయిదుగురు పిల్లలతో యీదుకొస్తున్నాట్ట" అన్నాడు.

"నూట యాభై రూపాయలొస్తుంటే తీపురమా? ఆయన పెళ్లాం గవర్నరు చెల్లెలు చేసే ఆలోచనలకి తక్కువ చెయ్యదే!" అన్నది పురుషోత్తం భార్య.

వధూవరుల నిమిత్తం ఒక ఎక్స్‌కర్షన్ ఏర్పాటు చేశారు. వాళ్లు చిన్న కారులో మహాబలిపురానికీ, తరవాత కంచికీ వెళ్లి ఇంటికి తిరిగివచ్చేటట్టు ఏర్పాటయింది. వాళ్ల వెనగ్గా మూడు కార్లలో పురుషోత్తం కుటుంబమూ, అతని స్నేహితుల కుటుంబాలూ బయలుదేరాయి. వాన్‌లో సామాన్లూ, వంటపాత్రలూ వచ్చాయి.

పక్షితీర్థం నుంచి దిగి వచ్చేటప్పుడు "అసలు పెళ్లికన్న యీ ప్రోగ్రాం బాగున్నట్టుందేమట్రా?" అన్నాడు వెంకటనారాయణ, ప్రకాశంతో.

"నేనన్నమాట ఏమైంది?" అన్నాడు ప్రకాశం.

వెంకటనారాయణకు ప్రకాశం ప్రశ్న చప్పున అర్థం కాలేదు.

"ఓ అదా? వాసును కదిలించా. నేను నీతో ముందే అన్నానే. వాడికి పెళ్లి ఆలోచన ఏ కోశానా లేదు. మీ అమ్మాయిని అంత సెంటిమెంటల్‌గా ఉండొద్దని చెప్పు" అన్నాడాయన.

"చెబుతాలే!" అన్నాడు ప్రకాశం.

7

"ఇంక మేం పోతామట్రా! రెండు రోజుల్లో తిరిగొస్తామని చెప్పాం. నాలుగు రోజులకన్నా పోకపోతే ఎట్లా? పిల్లల్ని ఎవరిమీదో వదిలొచ్చాం" అన్నాడు ప్రకాశం.

"నీ కూతురి పెళ్లి భోజనమెప్పుడోయ్ మామా" అని పట్టాభి అడిగాడు.

అవకాశం చూసుకుని ప్రకాశం పట్టాభితో తన కూతురు వాసును చేసుకుంటానన్న అభిప్రాయం ప్రకటించటమూ, వాసుకు అటువంటి అభిప్రాయం లేకపోవటమూ చెప్పాడు.

"అది వాసును చాలా ఏళ్లుగా ఎరుగునా ఏం?" అన్నాడు పట్టాభి.

"లేదురా, ఒక్క రోజు వాళ్లింట్లో ఉన్నాం. వాసు దాన్ని కబుర్లు చెప్పి ఎంటర్టెయిన్ చేసినట్టుంది."

"దాని మొహంలే. నీకు దగ్గిరలో అయిన సంబంధం లేకపోతే మావాడికి చేసుకుంటాను. పెళ్లి తేలికలో చేసేస్తాం. నువ్వూ లక్షాధికారివి కావు, నేనూ కాను" అన్నాడు పట్టాభి.

"మీ వాణ్ని అడగొద్దూ?" అన్నాడు ప్రకాశం.

"మా వాడి సంగతి నాకు తెలీదుట్రా? వాడు ఒప్పుకుంటాడు. మాట వరసగా అడుగుతాననుకో. వాడొప్పుకుంటాడు. నీకు సందేహం అక్కర్లేదు."

"సరే. నేను వెళ్లి ఉత్తరం రాస్తాలే" అన్నాడు ప్రకాశం.

ఇంటికి చేరుకున్నాక ప్రకాశం లక్ష్మితో వెంకట్రావు విషయం చెప్పాడు.

"వాసు లోఫర్. వెంకట్రావు ప్రయోజకుడు. ఏ ఒక్క విషయంలోనూ వాళ్లని పోల్చటానికి లేదు. పట్టాభి చిన్ననాటి అభిమానం కొద్దీ ఈ పెళ్లికి ఒప్పుకున్నాడు గాని, మరెవ్వడూ ఒప్పుకోడు. ఈ ఇరవై ఏళ్లలో నాకు అదృష్టమంటూ ఎదురయింది ఇప్పుడే!" అని కూతురికి చెప్పాడు.

"నీకూ, అమ్మకూ ఇష్టమైతే చెయ్యండి" అన్నది లక్ష్మి. తనకిష్టమేనని ఆ పిల్ల తన నోటి మీదుగా అననేలేదు.

లక్ష్మికీ, వెంకట్రావుకూ పెళ్లి జరిగింది. లక్ష్మి మనసులో ఆనందం ఏమీ లేదు. ఏదో దూరపు గొంతు "ఈ రహస్యం ఎవరితోనూ చెప్పవు గదూ?" అని తలలో మెదులుతూనే ఉంది.

వెంకట్రావు యోగ్యుడూ, ప్రయోజకుడూ, అందగాడూ కావచ్చు. కాని అతనిలో లక్ష్మికి రొమాన్స్ ఏమీ లేదు. అతను లక్ష్మికి కోరి తెచ్చుకున్న మొగుడు కాడు. సులువుగా దొరికినవాడు. అతనెంతో వీథుల్లో వెళ్లే వందలాది యువకులూ అంతే ఆమె ప్రాణానికి. వాళ్లలో వెంకట్రావుకన్న అందమైన వాళ్లూ ఇంకా పెద్ద ఉద్యోగాలు చేస్తున్నవారూ ఉండరా? వాళ్లకు ఇతను తీసికట్టే!

వెంకట్రావుతో సంసారం చెయ్యటం ఆరంభించిన తరువాత అతనికి ఆమె జీవితంలో ప్రత్యేక స్థానం లభిస్తుంది. పరిస్థితుల ప్రోద్బలంచేత ఆమె అతని కష్టసుఖాలు పంచుకోవటం జరుగుతుంది. జైల్లో కొద్ది గంటలసేపు కలిసిన వాళ్ల మధ్య కూడా ఏదో అనుబంధం ఏర్పడుతుంది. అందులో ఏమీలేదు. బతికున్నన్నాళ్లూ లక్ష్మి వెంకట్రావును ఇతరులతో పోల్చి అతనిలో లేని సుగుణాలను ఇతరులలో చూస్తూనే ఉంటుంది.

లక్ష్మి అంతగా మంచి సాహిత్యం చదివినది కాకపోవటం వల్లా, తల్లి ప్రభావానికి మాత్రమే గురి కావడం వల్లా, ప్రణయమూ, ప్రేమా అనేవి పునాదిగా లేని పెళ్లి చేసుకోవటం వల్లా తన తల్లి రెండు దశాబ్దాల క్రితం తొక్కిన మార్గాన్నే తానూ అడుగుపెట్టింది. దేశంలో లక్షోపలక్షలుగా ఆడపిల్లలు ఇదే పద్ధతిలో సంసారంలో అడుగుపెడుతున్నారు గనుక లక్ష్మిలో ప్రత్యేకత ఏమీ లేదు.

ముద్రణ : కురూపి, కథల సంపుటి, మే 1965

సహోదయ పబ్లిషర్స్, విజయవాడ